KAMRAN BEDIR-XAN

RÊZANA ZMANÊ KURDÎ

PARIS

1 9 7 1

L.P.-K.L. 232.(2)

Kamran Bedir - Xan

Rêzana Zmanê Kurdî

INSTITUT KURDE de PARIS
BIBLIOTHÈQUE

Parîs I97I

Zmanê Me

Zmanê me zmanekî Hind û Ewrupayî ye . Kaniya wî a kevn zmanê Med û Avestayî ye . Herwekî nas e , zmanên Hind û Ewrupayî kom kom in ; mîna koma latînî , koma slavî , koma germanî , koma îranî .

Zmanên frensizî , tâlyanî , spanî , portekîzî ji koma latînî ne .

Zmanên rûsî , polonî , bulgarî , sirbî û h.d. ji koma slavî ne .

Zmanên elemanî , ingilîzî , svêçî , holendî û h.d. ji koma germanî ne .

Heçî zmanên farisî , kurdî , efganî , bilûcî , piştu ji koma îranî ne .

Ji xwe gava mirov bala xwe dide çend pirsên bingehîn yên zmanê me , zu tê seh kirin ko zmanê kurdî ji zmanên erebî û tirkî dûr e .

Bi kurdî :	Stêr	Bra,brader	dot	kurt
Bi erebî :	necim	ax	bint	qesîr
Bi tirkî :	yildiz	kardeş	kiz	qisa
Bi elemanî :	Stern	Bruder	Tochter	kurz
Bi ingilîzî :	Star	Brother	Daughter	Short
Bi kurdî	lêv	dran	pol	ejnû
Bi frensizî :	levre	dent	Epaul	Genou
Bi tirkî :	dudak	diş	omuz	dîz

û herwekî din .

Di xwendegahên bilind û di hin zanîngehan de dersa zman , wîje ango edebiyat û şarvanî ango medeniyeta kurdî heye wek : Zanîngeha Parîsê , Moskovayê , Erêwanê , Tehranê , Bagdadê , Emerîkayê û Berlînê .

Rêzana Zmanê Kurdî

1 - Rêzana zmanekî rêzikên ango qeydeyên rastaxaftin, rastxwendin û rastnivîsandina zmanekî dide zanîn.

2 - Rêzana zmanê kurdî ji me re rêzikên zmanê me dide zanîn û me fêrî rastaxaftin, rastnivîsandin û rast-xwendina zmanê me dike.

3 - Bitenê em mirov, jin û mêr, dikarin raman û dilxwazên xwe, fikir û xwestekên xwe bi zmên bidin zanîn.

4 - Em raman ango fikir û daxwazên xwe an bi zmanê axaftinê an bi zmanê nivîsandinê didin zanîn.

5 - Zmanê axaftinê bi dengan çêdibe, heçî zmanê nivîsandinê bi tîpan ango bi herfan pêk tê.

6 - Her tîp ango her herf, ji me re, dengekî nîşan dide. Deng an tîp digehin hev û ji vê pêkhatinê, gihanhevê bêje ango kelime derdikeve.

7 - Bêje ango kelime pirseke xweymana ye wek : çav, , enî, rez, dest, çiya, robar, pez, rovî, mirov, piling, dar û herwekî din. (bi kurtî h.d.).

8 - Hevok ango cumle. Hevok çend bêje ne ko ji me re tiştê ko çêbûye, tştê ko çêdibe an dê çêbibe, fikir an daxwazekê dide zanîn wek : Îro dinya sar e. Brayê min çû gundê xwe. Kurdistan welatê min e. Xebat şêr e, dest avêt ê dibe rovî. Çiya nî ne ko rê pê ne keve. Ko şev reş bû, tu reştir be. Tiştê ko dest dike, dê û bav na ke. Dilê tirsok sînga gewr na bîne. Bi xweziyan dest na keve baqa keziyan. Şêr şêr e çi jin e, çi mêr e. Dinya gulek e, bihn bike û bide hevalê xwe. Heta mirinê, çav li kirinê. An mêrê baş be, an bivir û das be, an bimir ji xwe xelas be. Serê bê teq û req ji xwe kundir e. Mêran mêr dikuştin, Ebo ûr diguştin. Ga dimire jê çerm dimîne, mirov dimire jê nav dimîne. Helaw, helaw dev şîrîn na be.

9 - Elfabeya kurdî ji sih û yek tîpan hevedudanî ye :

a b c ç d e ê f g h i î j k l m n o p q r s ş t u û v w x y z .

IO - Tîp du texlît in : hûr û gir . Ji tîpên hûr re hûrek û ji tîpên gir re girdek dibêjin .

Di navbira tîpên çapê ango kitêb û roj naman û tîpên destnivîsandinê jî hinik cihê bûn ango ferq heye . Tîpên jorîn hûrek in , heçî tîpên jêrîn girdek in :

A B C Ç D E Ê F G H I Î J K L M N O P Q R S Ş T U Û V W X Y Z .

11 - Dengdêr û dengdar vê tî

Tîp ji aliyê dengdariyê/du texlît in dengdêr û dengdar .

Dengdêr ev tîp e ko dixwedeng e û dengê wê bi serê xwe derdikeve û dengê dengdaran derdixîne , didêre .

Dengdar ev tîp e ko dixwedeng e lêbelê dengê wê bi serê xwe û bê arîkariya dengdêrê dernakeve .

Di zmanê kurdî de heşt dengdêr hene :

a e ê i î o u û

I2 - Dengdêr jî du texlît in : kin û drêj .

Dengdêren kin : e i u ne .

Dengdêrên drêj : a ê î o û ne .

Ango sê dengdêrên kurt û pênc dengdêrên drêj hene .

Hînker li ser dengdêrên kurt : ez , ew , em , din , gir , kur , gur , ker , şer , ber , der , deng , reng û h.d.

Hînker li ser dengdêrên drêj : av , nav , bav , caw , kar , ava , agir , kûr , dûr , bûn , dêr , dîn ,stêr , sto , stûn , stran , çar , kar , xanî , germiyan , zozan , mêr û H. d.

13 - Dengdar .

Di elfabeya kurdî de 23 dengdar hene :

b c ç d f g h j k l m n p q r s ş t v w x y z

[illegible] li [illegible] :

[illegible] , [illegible] , [illegible] , [illegible] , helê , [illegible] , [illegible] , [illegible] .

[illegible] , [illegible] , [illegible] , cohnî , [illegible] , [illegible] [illegible] .

Hînker li ser dengdaran :

b bav , ber , bûk , bra , beran , belê , bûm ,
bend , bendewar , benik , berdan , berdan û h.d.

c car , cem , ciwan , cendek , ciwanî , cirîd,
caw , comerd , comerdî , ciwanmêr , cehnî û h.d.

ç çav , çerm , çire , çek , çarde , çem , çinar ,
çilo , çawan , çenebaz , çavik , çak , çêtir û h.d.

d difn , drêj , du , derzî , drûtin , deng , derew ,
derewîn , dîn , din , donzde , deh , dergevan ,
derî , derge , dem , danîn , derketin û h.d.

f fanûs , firotin , filan , find , ferxik , fal ,
fincan , Ferzende , Ferxo , Faxir , fidakar û h.d.

g ga , gamêş , gewr , genî , gir , giremêr ,
gerden , guneh , gunehkar , gund , gundî
genim , gêzer , govend , ger , girav û h.d.

h heval , hewa , hirmî , hingê , hinar , hew ,
heşt , hejde , hatin , hejmartin , hon , her û h.d.

j jar , jor , jêr , jorîn , jêrîn , jehr , jin ,
jijû , jinebî , jeng û h.d.

K ker , kar , kadîn , keyf , kelem , kanî ,kin ,
kendal , kenar , kerem , kevn , kevnare û h.d.

l lam , lo , lê , lewra , lewma , lome , lal ,
lek , lolo , lêlê , legen û h.d.

m mam , mêr , mal , mer , mûm , mak , mî û h.d.

n nav , name , neh , nan , nik , nozde ,
nexwe , narîn , nazenîn , nemerd , navik û h.d.

p par , pêrar , pê , perde , pising , piştik ,
pehîz , pehîzok , pronav , pehn , pehnî û h.d.

q qelem , qehwe , qebale , qîr , qenc û h.d.

r ra , rê , rêkirin , rabûn , rûniştin , reng ,
rih , rêvin , rengdêr , rengîn û h.d.

s ser , seyran , serma , sor , sing , sîng ,
secde , sibe , ser seran , li ser çavan û h.d.

ş şev , şor , şîn , şûr , şer , şewat , şîr û h.d.
t tarî , tifing , ter , tal , tim , tifaq , teng , titin , tengasî , terahî , tirî , tehl û h.d.
v vêran , vebûn , vekirin , vedan , veşartin , veniştin , vexwarin , vekuştin , veweşandin û H D
w were , wêran , welê , winda , wisa û h.d.
x xanî , xem , xela , xew , xwîn , xwarin û h.d.
Y yar , yekîtî , yekcar , yewnanî , yek , yek - bûn û h .d.
z zaro , zer , zor , ziwa , zilm , zalim , Zerdeşt , zirtole , ziremêr , zevî , zana , zanîngeh , zer , zava , zencîr , zina , zêr , zîv , zîvker , zêrînger , zerdelû û h.d.

Herwekî me li jor goti bû dengên dengdaran [illegible] bê arîkariya dengdêran dernakevin û em ni karin bê arîkariya wan bêjeyekê bibêjin an binivîsin . Ji xwe hînkerênjorîn bi awayekê ronak [illegible] ev rastî pêş me kir .

14 - Pevdeng .

Pevdeng bi yekbûna du dengan , du tîpan çêdibe û dengên wan bi arîkariya dengdêrekê derdikeve . Di zmanê me de pevdengek bitenê heye :

xw

Xwedê , xweh , xwîşk , xwê , xwesû , xwezûr , xwarin , vexwarin , xwendin û h. d .

I5 - Bêje an pirs .

Me goti bû ko bêje pirseke xwey mana ye her wekî Derî , mal , heval , bra , stêr , sto , stûn , stran , zman , dar , Tacîn , ga , hesp û h.d.

16 - Bêje ango pirs ji kîtan hevedudanî ye . Kîte ango hece pariyek ji bêjeyekê ye ko bi derbekê de ji devê me derdikeve . Herwekî di bêjeya welat de du kît hene [illegible] we lat

Ji bona bilêvkirina vê bêjeyê divê em devê xwe , zman û lêvên xwe , du caran bilivînin , carekê ji bona derêxistina dengên we û careke din ji bona derêxistina dengên lat . Gelo di bêjeya , di pirsa welat de çend deng ango tîp hene ?

Em ê wan bihejmêrin 1 w , 2 e , sisê l , 4 a , 5 t .

Ji vê hejmartinê hate zanîn ko di bêjeya welat de pênc deng û pênc tîp hene .

17 - Yekîte , pirkîte .

Bêjeyin hene ko ji kîteyekê pêk ‿ ntên mîna :

nav , av , bav , dê , rê , mam , xal , kar , bar , guh , dran , stêr , sto , stûn , lêv , kesk , bra , zman , şev , roj , meh , ax , kar , ker , gur , guh û h.d.

Ev bêje hemî yekîte ne .

Ji aliyê din bêjeyin hene ko ji du , ji sê , ji çar û hêj bêtir kîteyan lêk tên , ji wan bêjeyan re pirkîte nav lê dikin .

Bêjeyên dukîte : ava , kanî , enî , rabûn , kirin , danîn , gotin , xwarin , destmal , kiras û h.d.

Bêjeyên sêkîte : vexwarin , vexwendin , nivîsîn , deranîn , hilanîn , rêkirin , reşandin , vemirîn û h.d.

Bêjeyên çarkîte : şemirandin , vemirandin , nivîsandin , ecibandin , terikandin , ceribandin û h.d.

I8 - Ra [illegible] .

Herwekî dar çiklan dide wiha jî hin bêje bêjeyine din didin zayîn .

Ji bêjeya mader re ra tê gotin herwekî rayê bêjeyên mêranî , mêrxasî , mêrkujî mêr e . Rayê bêjeyên destik , destmêj , destkêş , destar , destî , dest e .

I9 - Guhêrker .

Guhêrker ev parek in ko tên danîn pêş an paş bêjeya hîmî (xwerû) mana vê bêjeyê diguherînin û bjeyine nû didin zayîn ango bêjeyine hevedudanî .

20 - Guhêrker pir texlît in wek pêşdanî û paş danî .

rê , ra , ve , hil , der , da , vê û h.d. Em bi arîkariya pêşdaniyên jorîn dikarin bêjeyine , raderine nû çêkin herwekî :

kirin , vekirin , rêkirin , rakirin , vekirin , derkirin , hilkirin, dakirin û h.d.

bûn , vebûn , rabûn , hebûn û h. d.

ketin , daketin , raketin , veketin , vêketin û h.d.

dan , dadan , badan , derdan , rêdan , hildan , vedan û h.d.

şandin , reşandin , kişandin û h.d.

21 - Guhêrkerên din yên paşdanî .

Guhêrkerin din yên bingehîn ko bêjeyine nû didin çêkirin ev in : istan , geh , gah , dar , van , bar , ban , war , iyan , mende , tî , kar , ker , tir , anî , ahî , î , mend , ber û h.d.

istan , kurdistan , gulistan , goristan , daristan û h.d.

geh , seyrangeh , rûniştgeh , eskergeh , civangeh û h.d.

gah , xwendegah û h.d.

dar , guhdar , dersdar , berxurdar , sermayedar û h.d.

van , nêçîrvan , masîvan , dergevan , notirvan , rojnamevan , nêrevan , nivîsevan û h.d.

bar , guhêrbar , xwarinbar , vexwarbar , kirêbar û h.d.

ban , nigehban û h.d.

war , bextewar û h.d.

iyan , sermiyan , germiyan û h.d.

mende , şermende û h.d.

tî , bratî , hevalîtî , tihnîtî û h.d.

kar , xwendekar , hevalkar û h.d.

ker , karker , şerker , pirsker , kêmker û h.d.

tir , çaktir , pehntir , zortir û h. d.

ahî , mezinahî , avahî piçûkahî û h. D

anî , kêmanî û h. d.

î , kurdî , diyarbekrî , sineyî , ciwanî û h. d .

mend , eqilmend , dewlemend , hawermend , derdimend ; û h . d.

ber , rehber û h.d.

Zêr , zêrîn , zîv , zîvîn jî bi arîkariya paş-
daniyên în hatine çêkirin .

Guhêrkerên din yên ko despêka bêjeyê tên danîn mîna
ber , berşîr , ser serdest û h . d .

22 - ji xwe bi arîkariya du navan , du rengdêran ,
nav û rengdêrekê , nav û lêkerekê , bi du lêkeran ,
bi hoker û navekî jî bêjeyine nû tên çêkirin .

a - bi arîkariya du navan : destbra , destar , xwarinxane ,
dersxane , perçerojname , destmal , rojname , sew-
gur û h.d.

b - bi arîkariya du rengdêran : sorespî , keskesor .

c - bi arîkariya nav û rengdêrekê : sorgul , dilnerm ,
şîrgerm , dilhişk , destvekirî , destvşla ,
destvekirî , destgirtî , desteng , bihinfireh ,
serhişk , çavsor , çavbirçî , çavbel , çavteng
mêrxas û h. d .

ç - bi arîkariya nav û lêkerekê : danpey û h.d.

d - bi arîkariya du lêkeran : berdeborîn û h.d .

e - bi arîkariya hoker û lêkerekê : pêşmêr , paş -
mêr û h.d.

23 - Piçûker .

Hin paşdanî mana ango rêzaya bêjeyekê kêmtir , piçûktir
dikin wek : ek , ok , kok , ole , kole .
û h. d.

Keç , keçik an keçkok , axa , axayok , mîr , mîrek ,
met , metik , dê , dadik , xweş , xweşik , piçûk ,
piçkole , reşik , reşkole , xwîşk , xwîşkok , jin ,
jinik , xwîşk , xwîşkok , zman , zmanok , dev , devik
û h . d .

Nîşank .Iroro , di nav bira keç an keçik û jin an jinik
ferq ango cihêbûnê ne maye .

24 - Bêtirker an pêşhevanî .

Paşdaniya bêtirker an pêşhevanî tir e .
Mezin , mezintir , xweştir , çak , çaktir , mêr , mêrtir , comerd , comerdtir , ciwan , ciwantir , zirav , ziravtir , stûr , stûrtir û h . d .
Hînker : Hespê te ji hespê min ciwantir e . Mehîna wê ji ya min bezatir e . Bavê min ji mamê min pîr - tir e .

25 - Berhevanî .

Berhevanî tê çêkirin bi danîna pronavekî hebûnê yê , ya an yên berî bêjeyekê ya ko bêtirker standiye wek : Yê mezintir Xwedê ye . Yê mêrtir Tacîn e . Frensiz dewlemend in lê yên dewlemendtir emerîkanî ne .
Nîşank . Ji aliyê din bi danîna dawiya bêjeyê pareka tirîn berhevaniyek tê çêkirin wek :
mezintirîn , çaktirîn , xweştirîn , spehîtirîn û h. d.
Hînker . mezin mezintir , yê , ya , yên mezintir , mezintirîn .
Xweş , xweştir , yê , ya , yên xweştir , xweştirîn .

26 - Eyleta navan .

Eyleta navan tevayiya bêje ne yên ko ji rayekî ne wek :
Dest , destî , destik , destar , dezgeh , destav , destnmêj , destvala , destgirtî , destvekirî , dest - teng , destek , destbeser û h. d .
Germ , germî , germiyan , germav , germo û h . d.
Rê , rêbir , rehber , rêbiwar , rêbiwarî , rêwingî û h. d.

27 - Perçeyên axaftinê .

Perçeyên axaftinê tevayiya bêje ne ko di axaftin û nivîsandinê de bikêrî me tên . Ev deh heb in . Pêncên wan guhêrbar in ango di axaftin û nivîsandinê de car car û li gora qeydeyan , şiklên xwe diguherînin têne tewandin . Pênc perçeyên din ên mayîn di nav axaftin û

û nivîsandinê de , şiklên xwe na guherînin , weke xwe dimînin ango ev pêncên mayîn bêjeyine ne guhêrbar in .

Bêjeyên guherbar :

Nav , pronav , veqetandek , lêker û rengdêr ji rengdêra çilobûn û çawabûnê pê ve .

28 - Nav . u

Nav weke : Sînem , hesp , mirov , xanî , Hewlêr , bra , pismam , enî , çav , rê , mizgeft , ronahî û h.d.

29 -Pronav.

Pronav : Pronav ev parek in ko cihê navî digirin wek : Ez , tu , ew , em , hon , ew , min , te , wî , wê , me , we wan û h. d.

Hînker . Brayê te hat ? No , ew îro na yê . Ferzende çi got , Wî tiştek ne got . Hon îro diçin xwendegahê ? No , em îro na çin xwendegahê , ew îro girtiye . Tacîn tu î ? No , ez ne Tacîn im , ez pismamê wî me . Elo , çi dike ? Ew dersa xwe dixwîne .

30 - Veqetandek :

Veqetandek tê dayîn dawiya bêjeyê . Ew sisê ne : ê jibona nêr , yekejmar ; a ji bona mê , yekejmar û ên , navên nêr û mê gelejmar : bavê min , xwîşka te , hevalên me, keçên wî , hespên cîra nê me . Rayên darê ; bajarên Kurdistanê . Zaroyên xwendegahê .

31 - Lêker .

Lêker ev bêje ye ko hebûnekê , kirinekê , qewimandinekê , raman ango fikrekê û h. d . şanî me dide . Bitenê bi arîkariya lêkerekê em dikarin baxêvin wek :

Min sêvek xwar . Temo hevalê xwe dît . Ez ji Rohayê têm . Em diçin Kurdistanê . Ez radibim , ew rûdine . Hevalê min hat . Ez ji gund vegeriyam .

Bê lêker ê hevokên jorîn bê fesal in :

Min sêvek.Temo hevalê xwe . Ez ji Rohayê . Ez Kurdistanê . û h. d.

32 - Rengdêr .

Ji rengdêra çilobûn û çawabûnê pê ve , rengdêr hemî bêjeyine guhêrbar in wek : rengdêrên destdaniyê , rengdêrên pêşker , rengdêrên nebinavkirî û h.d.

33 - Bêjeyên neguhêrbar .

Bêjeyên neguhêrbar jî pênc in : rengdêra çilobûn û çawabûnê , hoker , daçek , gihanek û banişan .

34 - Rengdêra çilobûn û çawabûnê .

Rengdêra çilobûn û çawabûnê ev rengdêr in ko çilobûn û çawabûná navî pêş me dikin , diwesifînin . wek : spehî , kirêt , xweş , drêj , kurt , sar , germ , hindik , pir , fireh , teng , tarî û h. d.

35 - Hoker .

Hoker bêjeyeke ne guhêrbar e ya ko bikêrî edilandina mana lêkerekê , rengdêrekê an hokereke din tê .
Zû , gelek û h. d.
Hînker : Mirovên qenc zû dimirin . Temo gelek şehreza ye .

Herwekî tê dîtin : Mirovên qenc zû dimirin , zû hokerek e , mana mirinê edilan . Temo gelek şehreza ye gelek mana rengdêra şehreza ediland .

36 - Daçek .

Daçek bêjeyeke neguhêrbar e . Ew girêdaniya du bêjeyan û hevebûna wan dide zanîn wek : Ew ji pêncwînê tê .
Ez li Kurdistanê mezin bûm .

Ji , li , der û h. d. daçek in .

37 - Gihanek .

Gihnanek bêjeyeke neguhêrbar e . Ew bikêrî girêdaniya du perçe hevokê an du gotin an bêjeyê tê wek : Ez û tu .
Gava ez li Silêmaniyê bûm . Karê mêran serfirazî an mirin e .

Di van hevokan de û , gava , an gihanek in .

38 - Baneşan .

Baneşan bêjeyine ne guhêrbar in û dilxweşiyekê , eci - bandinekê , bankirinekê , kovan û keserekê , nişkebûnekê tîne pêş çavan herwekî :
Lê lê , lo lo , hey lê , hey , hey lo , ox , gelî , way , ya bo , ya dê , ax li min ezo , ax li min ezê û h. d.

39 - Hûrek û girdek .

Tîp, ji awayê nivîsandinê ve,du texlît in : hûrek û girdek . Adetî em bi tîpên hûrek dinivîsin , lê cihin hene ko me divê tîpên destpêka bêjeyan bi girdekan bini - vîsînin .

Bi tîpên girdek tên nivîsandin :

a - destpêka hevokekê wek : Îro dinya sar e .
Ez diçim mala xwe . Hevalê min Temo diçe xwendê - gaha destpêkî , heçî ez , îsal, herim xwendegaha navîn . Brayê Egîd xwendegaha bilind qedand .
Di bajarê me de zanîngeh nî ne .

b - Tîpa pêşîn ya serenavekî wek : Temir. Ferzende , Canpolad . Barzanî . Mistefa . Dilêr . Serdar û h.d.
Min Temo dît . Ez , duhî , li sûkê rastî hevalê xwe Canpold hatim .

C- Tîpa pêşîn ya şewaneyekê ango şihrekê :

Îşev şev e , şev bi şev e ,
Heyiv derket stêra xwe ve .

Ne botî me , ne xerzî me , xulamê axa Kurdistan ,
Ne mîr im ez , ne axa me , peyayê dewleta kurdan .

Ez pîlewer im , ne gewherî me
Xodreste me ez , ne perwerî me .
Ehmedê Xanî .

Ger bibêjim , dê bibêjî ew Cegerxwîn kafir e ,
No , di bextê te û Xwedê da , dilbi pêt û agir e .
Cegerxwîn .

d - Piştî du rawestan .

Piştî du rawestan gava mirov gotina kesekî tîne bîr .
Temo ji deya xwe re dinivîsand : Dijmin bê eman e , lê em pêdidin erdê .

40 - Hevdeng .

Hevdeng ev bêje ne ko bilêvkirina wan , awayê nivîsandina wan , her çend jî , mîna hev in rê - zaya wan , ango mana wan cihê ye wek : dar , ber , kar , mal û H .d . wek : mala min ango xaniyê min ; malê min ango pere û milkên min ; dara mezin ango dara ko ne hate birîn , darê derî ango darê ko hatiye birîn , karê min ango xebata min , kara min ango qezenca min û h.d.

41 - Rêzahev ango hevmana .

rêzahev ev bêje ne ko rêzayên wan , ji nîzîkahî ve , mîna hev in wek : Qenc , baş , rind , xas , qeşeng û h.d. Zû , lez . Bodile , ehmeq . nêrîn , fet kirin , mêze kirin . Axaftin , peyivîn , qise kirin , xeber dan , xalxal kirin û h.d. Welê , holê , werge , wisa , wiha û h.d.

42 - Dijraber .

Dijraber ev bêje ne ko rêzaya wan , ango mana wan dij hev in mîna : ger ; aşîtî ; hevalîtî , dijminîtî ; spehîtî , kirêtî ; kurt , drêj , destvekirî , destgirtî , bihnfireh , bihnteng , kurt , drêj û h. d.

42 - Deh birên axaftinê .

Em ê careke din bala xwe bidin deh birên ango parên axaf - tinê . Herwekî li jor hati bû gotin parên axaftinê deh in . Pênc hebên wan guhêrbar û penc heben din neguhêrbar in .
Bjeyên guherbar ev in :
Navdêr ango nav , pronav , veqetandek , lêker ango fiil û rengdêr ji regdêra çilbûn û çawabûnê pê ve .

Bêjeyên neguhêrbar .

Bêjeyên neguhêrbar ev in : Rengdêra çilobûn û çawabûnê , hoker , daçek , gihanek û baneşan .

43 - Nav .

Bêjeyen ko bikêrî binavkirina kesan , heywanan û tiştan û kirin û qewimandinan tên,nav in wek : mirov , jin , zaro , hesp , pilig , stêr , çiya , çem , rob ar, çav , enî , Kurdistan , welat , gul , Temo , îran , tifing , xencer û h. d.

44 - Serenev û hevenav .

Nav du texlît in : Serenav û hevenav . Serenav ev nav in ko bi awakî xas li mirovekî , li heywanekê an li tiştekî tê , ji wan re hate dayîn wek : Elo , Ferzende , Temo , Sînem Dilnaz , Kurdistan , Zozek , Endrîn , Dicle , Zab û h.d. Hevenav ev nav e ko li hemî kes , heywan an tiştan yên ko ji cinsekî ne tê

wek , mirov , se , hesp , xanî , bexçe gosçt , nan , dest , çav , ling , mase û h.d.

45 - Navên kombêj .

Navên kombêj ev nav in ko şiklên wan yekejmar e lê komek e mirovan , heywanan an tiştan şanî me dikin wek : Lek , sef , kerî , ref , selef (selefê siwaran) .

46 - Navên nêrbaran .

Navên nêrbaran ev nav in ko hatin/dayîn mirov(jin û mêr), heywan û tiştan û em dikarin wan bi çavên xwe bibînin , destê xwe bidin wan û wan bihesin wek : Mirov , av , xanî , dikan , mijûlgeh û h. d.

47 - Navên nenêrbaran .

Navên nenêrbaran ev nav in ko em gewherê wan , canê wan dihesin lê em nikarin bi çavên xwe bibînin û bi-destdanê heyîna wan bizanin wek : Hevalîtî , dilovanî , mihrivanî , mêrxasî , qencî û h.d.

48 - Navên hevedudanî .

Navên hevedudanî ev nav in ko ji du an bêtir parek an bê-jeyan hevedudanî ne wek : serbajar , sergovend , dil - nermî û h. d.

Herwekî me berî jî dîti bû zmanê me de çêkirina bêjeyên nû gelek hêsanî ye wek :Dan , berdan , dadan,derdan , badan , serdan ,, guh dan , av dan , heq dan , baz dan , xeber dan , xweh dan , lê dan , dan rê , dan pey ,dan der , dan ser , berhev dan , dan hev , rê dan , dest dan , bala xwe dan , xwe tev dan , bihn di xwe dan , dil li hev dan û h.d.

49 - Zayend .

di zmanê me de du zayend hene : Zayenda nêr û zayenda mê : Navên mirovan , heywanan û heyînên nêr ji zayenda nêr in wek : Bav , pismam , xal , xwezûr , zava , Temo , Êlo û h.d. Heçî navên jin û keçan mîna : Dê , dotmam , xaltik , bûk , xwesû , xwîşk = xweh , dêza ji zayenda mê ne . Hin nav li nêr û mê tên wek : heval , cîran , dersdar û h . d . : hevalê min , hevala min ; cîranê min , cîrana min , dersdarê min , dersdara min û h. d.

Heçî navên heywanan ; ji bona hin heywanan,li gora zayenda wan , navine cihê hene wek : Nêrî , bizin ; hesp mehîn , beran , mî ; boxe , çêlek , gur , dêlegur , sê , dêlese ; ker , maker û h.d.
Ji aliyê din , ji bona hin heywanan navine sersekinî hene bê guhdana zayenda wan wek : hirç , kevok , [illegible] , [illegible]

ji zayenda mê ne , bervajî rovî , şêr , piling ji zayenda nêr in .

Gava mirov dixwaze zayenda heywanekî bi esehî bide zanîn dawiya navî veqetandekên ê ji bona nêr û a ji bona mê datîne wek : kevroşkê nêr , kevroşka mê ; hirçê nêr , hirça mê ; kew nêr e , mêkew mê ye . Ji bona kevê nêr nêrekew jî tê gotin .

50 - Navên tiştan .

Heçî navên tiştan , her çend jî , ew bê zayend in , ji wan re zayendek hatiye danîn wek : mal mê ye lê xanî nêr e . Navên bajaran hemî mê ne û h. d.

51 - Jmarnav .

Di zmanê me de du jmarnav hene : Yekejmar , gelejmar . Navek yekejmar e gava ew mirovekî , jinekê , heywanekî an tiştekî şanî me dike wek : Mirovek , jinek , hespek , mehînek , xaniyek û h. d.

[illegible] yek [illegible] iya [illegible] rovek , [illegible] k , [illegible] , [illegible] avek [illegible]

Gelejmariya navan , di zmanê kurdî de bi arîkariya veqetandek tewank , daçek û lêkeran têne çêkirin .

52 - Veqetandek .

Me di rûpelên berî de qala veqetandekê kiri bû , niho em ê bi kitkitên wê mijûl bibin .

Gava navek têrkerek distîne

, bi vê ne vê veqetandekek tê dayîn dawiya vî navî . Têrkerên ko navek distîne çar texlît in : navek an du ,sê navan , rengdêreke çilobûn û çawabûnê , rengdêreke destdaniyê û dawî pronaveke pêhatî .

a - Mamê Sînemê . Hespê Tacînî . Dengên hevalan û h. d.
b - Gula spehî . Xortê hêja . Mamosteyê zana . Mehîna reş û h.d

C ɔ- Brayê min . Hevalê te Jina wî . Zaroyên wan ,

hevalên me û h .d.

ç - Mirovê ko hat . Mehîna ko min dît û h . d .

Nîşank . Heke nav bi dengdêrekê diqede seba ahengdariyê

...t^nav berî veqetandekê - y yek distîne wek :

Brayê te . Çiyayê bilind . Rûyê hevalê te . Reya

drêj .

Nîşank . Heke nav bi dengd êrên î an e diqede û veqe-

tandekekê distîne î û ê bilindekên xwe davêjin wek :

Xanî lê xaniyê min. Rê lê reya min . Dê lê deya te .Pê lê

peyê min .

Nîşank . Li hin navçeyên Kurdistanê cihê deya min diya min ,

cihê peyê min , piyê min dibêjin .

Nîşank . Gava nav bi yekî bê tir nav an rêgdayan tê berçav

kirin dîsa veqetandek daxwaza me digihîne cih wek :

Brayê min ê mezin . Mala te ya nû .. Kurê Tacînê dewlemend .

Kurê comerd yê Tacînê dewlemend .

Di zmanê kurdî de , der ve babetê , reyekein jî heye ev jî

xebitandina parêka î ye . Brayê min î mezin . Taxeyek ji

taxeyên bajêr î dûr . Hespek ji hespên min î çêtir .

Parek î bê zayend e, cihên navên nêr û mê digire .

53 - Pêşkerên hejmarkî .

Pêşkerên hejmarkî ev in :

ek ji bona nêr û mê , yekejmar .

in ji bona nêr û mê , gelejmar wek :

Mirovek ango yek mirov .

Jinek an jinikek ango yek jin .

Mirovin ango nêr gelejmar .

Jinin ango mê gelejmar .

54 - Tewandina navan û tewandina pêşkerên hejmarkî .

Ji bona navan parekên tewandinê ev in :

î ji bona navên nêr yekejmar .

ê ji bona navên mê , yekejmar .

an ji bona nêr û mê gelejmar .

Nav tên tewandin gava :

a - têrkera navekî din e . Brayê Sînemê . Hespê Tacînî . Dengê zaroyan . Xortên Kurdistanê .

b - Gava daçekek hatiye danîn pêşiya navekî wek : Ji Hezargolê . Der Xwendegahê . Di bexçeyan de .

c - Gava nav kirdeya lêkerekê ye (lêkereke sergeranî) di demên borî de wek :

Sînemê got . Hevindî dît . Zaroyan xwar .

ç - Têrkera lêkereke sergeranî ye di demên niho û paş de wek : Ez Sînemê dibînim . Zaro di hewşan de dileyizin . Ew hevalan tîne mala xwe .

d - Gava têrkera negerandî hatiye danîn piştî lêkerê :

Ez brayê xwe tînim Wanê . Ez Ez diçim Diyarbekrê .

Min kitêbek da Sînemê .

Xweş bala xwe bidin û parekên veqetandekê û yên tewangê tev lî hev me kin . Parekên veqetandekê : ê a ên in . Parekên tewangê : î ê an in .

Di Mamê Sînemê de ê ya mam veqetandek e , heçi ê ya Sînemê tewang e .

Tewandina pêşkerên hejmarkî jî mîna navan e , her çend jî gava navê ko pêşkerek standiye tê wesifandin parek hinik diguhêrin wek :

Mirovekî baş lê jinikeke baş , mirovine baş , jinine baş . Ez mirovekî dibînim . Tu mehînekê di - kirî . Ew mehîninan dikire .

Nîşank . Hin navên nêr ko tê de tîpa a heye bi awakî xas jî dikarin bêne tewandin wek Axa , axê ; ba , bê ; welat , welêt , ban , bên û h. d.

55 - Rengdêr ango sifet .

Şeş texlît rengdêr hene : Rengdêrên çilobûn û çawabûnê , rengdêrên destdaniyê , ji wan rengdêran re rengdêrên xwedîtiyê jî tê gotin , rengdêrên pêşker , rengdêrên pirskerî , rengdêrên nebinavkirî , rengdêrên jmarîn .

Rengdêrên çilobûnê .

ɾ - Rengdêrên çilobûn û çawabûnê , herwekî me berî jî goti bû, ev bêje ne ko , ji me re , çilobûn û çawabûna navan didin zanîn wek: Kirêt , spehî , baş , nizm , xweş , nexweş , delal , sor , gewr , spî , fireh , teng , comerd , dilnerm , û h. d.

Hînker .

Gava ez hesp dibêjim her kes seh dike ko ez şanî heywa - nekî nas didim lê hêj kes ni zane û heye ko ji xwe bipirse gelo ev hesp ciwan e an pîr e , beza ye an ne beza ye , saxelem e an ne saxelem e , hespekî esîl e an hespekî adî ye , boz e . an kumeyt e , şê ye an qule ye ? Ev bêjeyên hanî ciwan , pîr , beza , nebeza , esîl , adetî , saxelem an nesaxelem hemî rengdêrên çilobûn û çawabûnê ne .

Xwendewarên me bê guman ji bîra ne kirine ko rengdêrên çilobûn û çawabûnê bêjeyeke neghêrbar e , her weke xwe dimînin .

56 - Rengdêrên destdaniyê .

Rengdêrên destdaniyê an xwedîtiyê ev rengdêr in ko ji me re didin zanîn mirov , heywan an tiştên ko em qala wan dikin yê , ya an yên kê ne .

Min, te , wî , wê , me , we ,wan rengdêrên destda - niyê ne wek : Xaniyê min . Kurê te , Manê wî . Hespê wê ,

Zaroyên wan . Bexçeyên me . Hevalên wî . Xwehên wê .
Pezên wan . Xwendegahên me . Zanîngehên we û h .d .
Rengdêra destdaniyê xwe .

Gava , di hevokekê de , têrker dikeve bal kirdeyê ve , rengdêra destdaniyê xwe dikeve cihê rengdêrên destdaniyê min , te , wê , wî , me , we , wan û ev jî , ji bona hemî kesan û gelejmaran bes e wek :
Min kurê xwe anî mal . Temo hevalê xwe gihaşt stasyonê . Ew zaroyên xwe tîn/xwendegaha destpêkî . Kurê min , bi hevalên xwe re , diçe zanîngehê . Hevalê min digel hevalên xwe hat mala me .

57 - Rengdêrên pêşker .

Rengdêrên pêşker bikêrî nîşankirina navan ango mirov , heywan û tiştan tên , cihê ko ew lê ne , heke ew nîzîk an dûr in , pêş me dikin .

Ev ji bona kes , heywan an tiştên nîzik .
Ew ji bona kes , heywan an tiştên dûr .

Herwekî : Min ev mirov dît . Te ev keçik nas kir ?
Ango mirov û keçik nîzik in .
Min ew mirov dît . Te ew keçik dît ? Ango mirov û keçik dûr in .

Şiklên tewandî yên rengdêrên pêşker ev in :

vî ji bona navên nêr nîzik , yekejmar .
vê ji bona navên mê , nîzik , yekejmar .
wî ji bona navên nêr , dûr , yekejmar .
wê ji bona navên mê , dûr , yekejmar .

van ji bona navên nêr û mê , gelejmar , dûr .
wan ji bona navên nêr û mê , gelejmar , dûr .

Wek : Ez vî mirovî dibînim . Ez vê keçikê dibînim .
Ez van mirovan dibînim . Ez van keçikan dibînim .
Ez wî mirovî dibînim . Ez wê keçikê dibînm .
Ez wan mirovan dibî nim . Ez wan keçikan dibînim .

Nîşank : Heke em dixwazin nîşankirina rengdêrên pêşker bixurtînin , şiklên jêrîn destê me de ne :

Ev...he ev..ha
Ew...he ew .. ha

Wek : Ev mirovê he . Ev keçika he .
Ev mirovên he . Ev keçikên he .
Ew mirovên he . Ew keçikên he .
Ev mirovên ha . Ev keçikên ha .
Ew mirovên ha . Ew keçikên ha .

58 - Rengdêrên pirskerî :

Rengdêrên pirskerî bikêrî pirskirinê tên û ew sisê ne :

Kîjan , çend , çi :

Wek : Kîjan mirov hat ? Kîjan jinikê got ? Saet çend e ? Tu çend salî yî ? Çi feleketek e ... Gelo hon çi mirov in ? Tu çi kes î ? We çend zaro hene ?

59 - Rengdêrên nebinavkirî .

Rengdêrên nebinavkirî ev rengdêr in ko navan bi awakî neronebar pêş me dikin .

Tu , filan , her , gelek , hevqas , herçî , hemî , zehf , çend , hîç û h. d . rengdêrine nebinavkirî ne .

Wek : Hemî mirovan digot . Min îro filan jinik dît . Hin gulçîçek bi şev vedibin . Heke hon şîreta mêraniyê didin , çend misalan bidin . Min ji xwe re çend hesp bijartin .Zaro hemî banî seydayê xwe dikin .

60 - Rengdêrên jmarîn .

Rengdêrên jmarîn ev rengdêr in ko navan bi hejmaran ronebar dikin .

Rengdêrên jmarîn du texlît in : jmarda û rêzda .

a - Rengdêrên jmarda hejmarên mirov , jin û mêr , heywan û tiştan pêş me dikin wek : Yek , du , sê , çar , deh , panzde , sed , hezar , milyon , milyar û h.d.

Hezar xwendegahên destpêkî . Du sed xwendegahên navîn . deh zanîngeh . 9 1 xwendegahên bilind . Deh pez . Not rojname . Du sed kovar . Deh hezar dersdar û mamoste û du sed zana û h. d .

Nîşank . Herwekî me dîtiye rengdêrên jmarda berî navî tê dayîn . Lêbelê , heke pirs li dem û saetê ye hejmar dikeve piştî navî wek :

Saet çend e ? Saet çar e . Saet çend e ? Saet neh kêm çaryekê ye . Saet heft û nîvan de .

Ji aliyê din heke rengdêrên jmarîn bi tena xwe ne û daçekek lê ye rengdêrên jmarîn têne tewandin wek :

Ji pêncan heta nehan . Temo di saet çaran de hat .Di sala hezar û neh û çaran de .

Jû pê ve , ger pêşiya hejmarê daçekek û piştî hejmarê navek heye , nav bitenê tê tewandin wek :

Min ev hesp bi neh zêran kirî

Herwekî em dizanin hejmar yek ji zayenda mê ye wek : Ji yekê heta bîst û yekê

Nîşank . Rengdêrên jmarda ji diduyan heta nozdehan gelejmarîn têne tewandin . wek :

Di saet heştan de . Di çil û çaran de . Der hezar û neh sed û pêncan de .

Bervajî ji 20 heta 90 û ji sedan , ji sedî heta neh sed û hezarî yekejmarîn têne tewandin wek :

Ji çilî bêtir . Ji sedî kêmtir . Ji pênc sedî bêtir . Ji hezarî kêmtir .

INSTITUT KURDE de PARIS BIBLIOTHÈQUE

b - Rengdêrên rêzda .

Wan du forme ango şikil hene :

Forma yekemîn : yekemîn , diwemîn , çaremîn , dehemîn , sedemîn , hezaremîn û h . d.

Forma diwemîn : Pêşîn an yekê , didiwan , siseyan , çaran, dehan û h. d.

Heçî rojên mehan ew bi awayê jêrîn e :

Yekê Gulanê 1970 . Bi kurtî : Yek. Gulan. I970.

61 - Pronav .

Pronav ev bêjeyek e ya ko cihê navî digire .
Tacîn hevalê te ye ? Belê , ew hevalê min e .
Bê dişwarî tê seh kirin ko di hevoka diwemîn dê pronav ew cihê Tacîn girtiye .
Bê guman , ne dikarî bû , em bibêjin : Belê , Tacîn hevalê min e , lêbelê herwekî dê bê dîtin pronav gelek cihan de zehf bikêr hatî ye .

62 - Pronavên kesîn .

Di zmanê kurdî de du texlît pronavên kesîn hene : yên netewandî û yên tewandî .

Pronavên ne tewandî :

Ez , tu , ew , em , hon ew .

Pronavên tewandî :

Min , te wî , wê , me , we , wan .

Hînker li ser pronavên kesîn :
Ez dineşim . Tu dibezî , Ew dibeze . Em dibezin . Hon dibezin . Ew dibezin .
Min dît . Te dît .Wî dît . Wê dît , Me dît . We dît . Wan dît .
Lêker bi wan pronavan têne kesandin .

63 - Pronavên destdaniyê .

Pronavên destdaniyê ev pronavên ko cihê na van digirin û ji me re didin zanîn xwediyê mirovekî , jin an mêrekî an heywan an tiştekî kê ye .
Pronavên destdaniyê ev in :

nêr

Yê min , yê te , yê wî , yê wê , yê me , yê we , yê wan

Yê xwe , yê xwe , yê xwe , yê xwe , yê xwe , yê xwe , yê xwe.

Mê .

Ya min , ya te , ya wî , ya wê , ya me , ya we , ya wan .
Ya xwe , ya xwe , ya xwe , ya xwe , ya xwe , ya xwe ,ya xwe .
Gelejmar, jibona nêr û mê :
Yên min , yên te , yên wî , yên wê , yên me , yên we , yên wan . Yên xwe , yên xwe û h.d.

Hînker : Mala te mezin e ? No , ya min piçûk e . Kitêba xwîşka te sor e ? No , ya wê kesk e . Mehîna wî ciwan e , lê ya min pîr e . Min kitêba xwe anî , çi re te ya xwe ne anî . Brayên te xebatker in , lê yên min tiral in .

64 - Pronavên pêşker .

Pronavên pêşker ev pronav in ko , mîna hemî pronavan cihê navî digirin , û mirov , heywan an tiştekî ko qala wî tê kirin pêşçav me dikin .

Ev in pronavên pêşker :

ev ji bona mirov , heywan û tiştên nîzik û
ew ji bona mirov , heywan an tiştekî dûr .

evê ha nêr , ... nîzik .
ewê ha nêr , dûr .

Eva ha mê , nîzik .
Ewa ha mê , dûr .

Ji bona nêr û mêr gelejmar :

Evên ha nîzik ,
Ewên ha dûr .

Pronavên pêşker têne tewandin /

Vî nêr , nîzik , yekejmar .
Wî nêr , dûr , yekejmar .

Vê mê , nîzik , yekejmar .
Wê mê , dûr , yekejmar .

Van nêr û mê , gelejmar nîzik .
Wan nêr û mê , gelejmar . dûr .

Nîşank . Tu vî mirovî dibînî ? Belê , ez vî dibînim . Herwekî we ^bê dişwarî seh kir , di hevoka pêşîn de vî rengdêreke pêşker e , mirovî pêş me dike , di hevoka diwemîn de pronavekî pêşker e , cihê navî girtiye .

65 - Pronavê girêkî .

pronavê girêkî navê ko cihê wî girtiye digihîne navê paşdetir . Ev pronav ko ye wek :
Mirovê ko dilê wî pak e , her bextiyar e . Mirovê ko hat ne hevalê min bû .

66 - Pronavên pirsiyarî .

Kî , çî , kîjik , kîjan pronavên pirsiyarî ne û têne tewandin .
Hînker : Kî hat ? Kê got . Tu kîjikê dixwazî .
Tu kîjikê dixwazî . Hon kîjan dixwazin .

67 - Pronavên nebinavkirî .

Pronavên nebinavkirî mirov , jin û mêr , heywan û tiştan ne bi rondarî lê hinik bi awakî xumamdar , amdagirtî pêş me dikin wek : hemiyan got . Yekî digot .Tu kes ni zane ! Heçî ji welatê xwe hez dike .
Pronavên nebinavkirî sê kom in :

a - Heryek , yek , her kes , tu kes , her tişt , tu tişt , filan , filan kes û h. d.
b - Hemî , hin , hinek , çendek û h. d .
C - Heçî , behvan , çend , filan û behvan , tu , gî , giş, hîç , filan û filan , hev , hev û du .

Pronavên koma A gelejmarîn têne tewandin wek navan . Pronavên koma B gelejmarîn têne tewandin mîna navan . Pronavên koma C na yên tewandin .

Hînker : Yek hat . Yekî digot . Yekê dît . Yekî dixwar , Yekê digot ... yekî . Min tu tişt ne dît . Ez tu kesî nas na kin . Ez di vî bajarî de tu kesî nas na kim . Tu kesî ne got . Min ew ji tu kesî re ne got . Tu tişt nî ne . Min ji her kesî bihîst . Her tişt hazir e . Her tişt hatiye pêk anîn . Heçî ko vî tiştî dibêje . Hinekan got . Hin dereng hatin . Min bi yekî re axaft ,

Hin jiyîna xwe bi xweziyan derbas dikin . Ez ji hevalên xwe hinekan dibînim . Me bêje filan û behvan , yek bi yek bi nav bike .

68 - Pronavê bîrdar .

Pronavê bîrdar xwe ye/ji bona sê kesên yekejmar û gelejmar û ji bona nêr , mê mîna hev e .

Hînker . Ez xwe dişom . Hon xwe dibînin . Bala xwe bide dersa xwe . Tu kes li ba xwe ne pêxember e . Kurê ko ji bona bavê xwe dixebite , ji bona xwe dixebite .

Min ji xwe re ev xanî kirî . Rûyê xwe ji xelkê bamede .

69 - Pronavên hevdudîtiyê .

Pronavên hevdudîtiyê hev û hev û du ne wek : Em hev û du dibînin . Hon hev û du nas dikin . Ji hev û du hez bikin .

70 - Pronavên nebinavkirî yên hevedidanî .

Şiklên pronavên nebinavkirî yên hevedudanî ev in :

Ez bi xwe , tu bi xwe , ew bi xwe , em bi xwe , hon bixwe , ew bi xwe .
Min bi xwe , te bi xwe , wî bi xwe , wê bixwe , me bi xwe , we bi xwe , wan bi xwe wek :
Ez bi xwe çûm . Wî bi xwe got . Ew bi xwe hat . Hon bi xwe dibînin .

71 - Pronavên kurt'-î

Pronavên kurtkirî dido ne : ê an yê û î .
Ev pronav yekejmar in û cihê navên nêr û mê digirin .
wek : Te ji hevalê xwe re got ? Belê , min got ê . Te hespê xwe da brayê xwe ? Belê , min da yê . Hevalê min î hêja . Hespek ji hespên min î beza .

72 - Pronav û daçekên hevgirtî .

Di zmanê kurdî de hin daçek û pronavên kesîn wî an wê digehin hev û di axaftin û nivîsandinê de sivikahî û ahengdariyekê pêk tînin .

a - bi wî an bi wê digehin hev û dibin pê .
Tu bi kurdî dizanî ? Belê , ez pê dizanim .

b - Bi wî re an bi wê re digehin hev û dibin pê re .
Tu digel brayê xwe çûyî gund ? Belê , ez pê re çûm .
Tu bi bavê xw e re çûyî Diyarbekrê ? Belê , ez pê re çûm .

C - Ji wî an ji wê digehin hev dibin jê .
Te ev xeber ji Brayê xwe bihîst ? Belê , min jê bihîst .

Ç - Di wî an di w^de digehin hev û dibin tê de .
Dersdar di dersxaneyê de ye ? Belê , ew tê de ye .

73 - Lêker ango fiil .

Lêker ev bêje ye ko em bi arîkariya wê qala kesan , heywanan , tiştan , armançan , daxwazan nûçe û bûyeran dikarin bikin .

Bi gotinên din lêker can dide axaftin û nivîsandinê . Bê wî em ni karin qala bûna xwe , hyîna xwe , kirina xwe , kirinên xelkê ,fikir û armancên xwe bidin zanîn .

Gava ez dibêjim : Temo xortekî hişyar e . ev e ko didawiya hevokê de ye lêker e . Gava tu dibêjî : Min sêvek xwar . Ev j xwar lêker e .

Lêkerek xwe bi xwe dide zanîn : Bêjeyek heke lêker e an ne bi sivikahî tê seh kirin ji ber ko lêker bi tenê tê kesandin an go tesrîf kirin . Heke ez dikarim pêşiya bêjeyekê pronavên ez , tu , ew , em , hon , ew an formeyên wan ên tewandî min , te wî , wê , me , we, wan deynim , hema eşkere dibe ko ev bêje lêker e wek : çûn , hatin , dîtin , gotin , anîn , danîn , ketin û h . d.

Ew çûn . Ew hatin . Wan dît... Wan got... Wan anî.. , Ew ketin . Ez dibêjim . Ew dixwe û h. d... an
Min dersa xwe xwend . Ew ji bajêr tê . Te çi got .

Min derî vekir . Ez diçim Kurdistanê .Îro dinya germ e .

Ez ji trênê peya bûm . Ez ni karim vî barî hilgirim .

Yê ko got û kir mêr e , Yê ko ne got û kir şêr e ,
yê ko got û ne kir kerê bêkêr e .

74 - Kirde .

Kirdeya lêkerekê ev kes , heywan an tiştek e ko lêker rewiş.. , hal , an gotin û kirina wî pêş ne dike .
Gava em dibêjin : Hesp dibeze . Di vê hevokê de du bêje hene : Hesp û dibeze . Heke ne pirsî : Kî dibeze ? Bersîva wî hesp e . AngoHesp kirde ye û dibeze lêker .
Sê direye . Kî direye ? se,ango se kirde û direye lê - ker e .
Kirdeya lêkerekê dikare bibe : Navek , bêjeya ko hate hesibandin mîna navek an lêkerek di raweya raderî de .
Gava em dibêjin : Roj dibiriqe . Roj , navek , dibiriqe lêkerek .
Pênc û çar dikin neh . Di vê hevokê de , rengdêrên hej- marda hatine hesibandin navek . Pênc û çar bûne kirdeya

lêkera dikin .

Em dixebitin . Em pronav , kirde , dixebitin lêker . Derewkirin kirêt e . Derewkirin , kirde , kirêt , rengda , e , lêker .

75 - Têrker .

Bivê nevê tiştê ko kirde kiriye an gotiye , an dike , an dibêje , an pêk aniye û lêker da , an dide zanîn dikeve ser kesekî , heywanekî an tiştekî.

Gava ez dibêjin : Sînemê xwar xuya dibe ko jin an keçikek heye bi navê Sînemê û vê jinkê an keçikê tiştek xwar lê hêj em ni zanin wê çi xwar . Lê heke me pirsî : Gelo Sînemê çi xwar ? û me got : Sînemê sêvek xwar hingî mana hevokê timam dibe .

Li vir sêv mana hevokê timan kir an go ev bje sêv têrker e .

Hînker . Min dersa xwe xwend . Zaro di hewşê de dileyizin . Temo çû nêçîrê . Ew çû bayezîdê .

Kirde .	têrker .	lêker .
Min	ders	xwend
Zaro	hewş	dileyizin .
Temo	nêçîr	çû
Ew	Bayezîd	çû
Sînem	sêv	xwar .

76 - Têrkera gerandî .

Têrker du texlît in : Têrkera gerandî û têrkera negerandî .

Destpêkî em ê bi têrkera gerandî mijûl bibin . Têrkera gerandî ev bêje ye ko kirina lêkerê ango kirina ko lêker pêş me dike , ji me re dide zanîn rast bi rast dikeve ser wê an go bê 'arîkariya daçekekê mîna :

Sîn
Sînemê sêvek xwar . Sînem keça xwe maç dike . Mêrxas welatê xwe diparêze . Zaro di dersxaneyê de dixebitin . Min hevalê xwe dît .

Gava em dixwazin bizanin kîjan bêje têrker e , têrkera gerandî , em dipirsin :

Sînemê çi xwar ? Sêvek . Li vie sêv têrkera gerandî ye . Mêrxas çi diparêzin ? Welatê xwe . Welatê xwe têrkereke gerandî ye . Temo kî dît ? Hevalê xwe , li vir heval têrkereke gerandî ye .

77 - Têrkera negerandî .

Têrkera negerandî ev bêje ye ko kirina lêkerê , rast bi rast , na yê xe ser . Têrkera negerandî bitenê bi destê daçekekê digehe lêkerê .

Hînker ; Ez li Diyarbekrê rûdinim . Temo ji bajêr tê . Herwekî hon dibînin di van du hevokên jorîn de têrker bi destê daçekên li û ji gihaye lêkerê ango ev du têrkerên jorîn têrkerên negerandî ne .

Ez li Diyarbekrê rûdinim .

Kirde .Pronav .

---

li daçek .

Diyarbekir . têrker

---

rûdinim lêker .

Temo Kirde , ji daçek , Gund têrker , tê lêker .

Di zmanê kurdî de gava têrker piştî lêkerê tê dayîn daçek ne hewce ye û para dawîn ya biwêja daçekî tê dayîn lê her hal nav divê bête tewandin .

78 - Kifşdarî .

Gava têrkera negerandî biserxistin kifşdariyek anîna cih ,

wext , dem , sebeb , hêncet mana lêkerê biser ve tîne, jê re têrkera kifşdaniyê tê gotin .

Peyda kirina têrkera kifşdanyê bi pirsên jêrîn dikeve dest : li kû , kengê , çawan , çire û h. d.

Gava em dibêjin : Ez li Mûşê di xebitim . Pirs ev e : Tu li kû di xebitî ? Li Mûşêango - li Mûşê - têrkereke kifş - daniyê ya cihkî ye .

Roja duşembê ez ne li mal bûm . Tu kengê ne li mal bû ? Roja duşembê . ango têrkera kifşdaniyê ya wextê roja duşembê ye . Tu çawan dixebitî ? Ez bi xeyret dixebitim , ango têrkera kifşdaniyê ya awayî - bi xeyret e .

79 - Kesên lêkerê .

Di lêkerekê de sê kes hene :

Yê ko daxêva an tiştekî dike .
Yê ko jê re tê gotin .
Yê ko qal , gotin li ser wî ye .

Ev sê kesên jorîn yekejmar in .

Heçî yên jêrîn gelejmar in .
Yên ko daxêvin . Yên ko ji wan re tê gotin .
Yên ko gotin li ser wan e .

Herwekî :

Ez dibêjim . Tu dibêjî . Ew dibêje .
Em dibêjin . Hon dibêjin . Ew dibêjin .

Ez dikim . Tu dikî . Ew dike . Em dikin . Hon dikin . Ew dikin .

Min got . Te got . Wî got . Wê got . Me got . We got . Wan got .

80 - Pêkhatina lêkerê bi kirdeya xwe ve .

Bi awakî andagirtî lêker ji aliyê kes û hejmarê bi kirdeya xwe ve pêk tê . Heke kirde yekejmar e , lêker jî yekejmar e . Heke kirde kesê yekemîn e , lê ker jî dike - ve vî qiklî herwekî :

[illegible] . [illegible] .
[illegible] digim . [illegible] digin .

Ez dixwim . Hon dixwin .
Ez dikevim . Hon dikevin .
Ew dike . Hon dikin . û h , d .

Nîşank . Heke kirdeyeñ lêkerê ji yekê bêtir in , lêker dikeve şiklê gelejmarîn :

Hesp dibeze . Hesp û mehîn dibezin . Ez û hevalê xwe , em hatin .

Divê tu sibe herî gundê bavê xwe .

Zarono , divê hon sibe herin gundê bavê xwe .

Nîşank . Lê di demên borî yên lêkerên sergeranî de , lêker bi têrkerê ve pev tê ango heke têrker gelejmarîn , vî tiştî lêker dide zanîn . Ji aliyê din heke kirde gelejmarîn e , vê tevang dide zanîn . Hevokên jêrîn vî tiştî pêş me dikin .

Keçikê got . Keçikan got . Zaro dît . Zaroyan dît .
Kirde ketiye şiklê gelejmarîn , lêker weke xwe maye .
Keçikê sêvek xwar . Keçikê du sêv xwarin .
Sînemê mirovek dît . Sînemê mirov dîtin .
Min sêv xwar . Min sêv xwarin . Min sêvek xwar .
Min sêvin xwarin .

8I - Rawe .

Rawe şikl anawayê kirina lêkerê pêş me dike .

a - Raweya rader .
b - Raweya pêşker .
c - Raweya hekînî .
ç - Raweya bilanê .
d - Raweya fermanî .
e - Raweya parnihayî .
ê - Raweya çêbiwar

82 - Rader .

Rader ev bêje ye ko lêker jê hil tê .wek : kirin , avêtin , hatin , dan , dîtin , razan , raketin , gotin ,

Nivîsandin , avêtin , danîn , kuştin , firotin û h. d.
Dawîneyên raderan dido ne : in û n .

Heke rader bi dendarekê diqede dawîneya wê in
heke bi dengdêrekê diqedawîneya wê n e .

Kirin , avêtin , gotin , xwarin , vexwarinû h.d.

Dan , çûn , bûn , hebûn , anîn , kirîn û h . d .

82 - Raweya pêşker .

Raweya pêşker : gava em tiştekî pêşçavan dikin , didin dîtin , pirsekê dikin bi raweya pêşker kar dikin wek : Ez diçim . Wî xwar . Me dît . Ez ê herim . Ez dixwînim . Ez nexweş bû bûm . Te li mal çi dikir ? Em ê herin Kerkkûkê . Wê hevala xwe dît . Duhî êvarê em çûn sînemayê . Min îro rojname ne xwend . Brayê min hêj ne hat . Ew çire na çe . Em ê sibe herin xwendegahê .

83 - Raweya hekînî :

Gava kirin an qewimandina tiştekî bi şertekê girêdayî ye wek : Pereyê min hebiwa , min ê hespek bikira . Otomobîlek hebiwa , ez ê biçûma ba hevalê xwe .

84 - Raweya bilanî .

Gava kirina ko lêker pêş me dike bi daxwazek an gumanek girêdayî ye wek : Heye ko ez herim Wanê . Min dixwest ez bêm ba te . Min divê îşev ez herim Siirtê .

85 - Raweya fermanî .

Gava di lêkerê de qesda fermankirinê , emirdanê heye wek : Here , were , bibêje , bibêjin , herin , bigirin û h. d. bêguman we seh kir : were , yekejmar , werin , gelejmar e .

86 - Raweya Parnihayî .

Raweya parnihayî bêjeyek e/ya ko ji lêker û rengdêran parmend e , ji ber ko pirî car çilobûn û çawa bûna ... mirovan , heywanan û tiştan , hal û rewişa wan pêş me dike mîna : Di xewê de . Di xwendinê de . bi girînê û h.d.

87 - Raweya çêbiwar .

Raweya çêbiwar bi danîna parêka î dawiya bêjeyê tê çêkirin wek : gotî , vexwarî , dîtî , kirî û h.d.

88 - Nîşandek .

Bi danîna nîşandekan mana hevokê li hev bider tê , miraz , û daxwaza hevokê çêtir tê seh kirin û di xwendinê de cihên rawestana wê ango sekinandina wê ên kut û drêj bi hêsanî tên zanîn .

Nîşandekên hevokan ev in :

Bihnok (;) .

Bihnok işareta sekinandinê bi qasî bihnekê ye . Di hevokekê de , jê kurtir sekinandin nî ne.Bihnok tê danîn :

a - navbeyna navan û rengdêran , gava ev bêje di pey hev de ne wek : Welatên Japon , Hindistan , ... , Erebistan û Kurdistan di Asyayê de ne .
Temo , Cangîr , Hevin û 'Etman brayên hev in . Hesp, mehîn û hêştirên min ciwan , beza û spehî ne . Ez ji nan , penîr , zeytûn û pîvazê hez dikim . Di Rojavayî de ezman sor de, zer , heşîn û gewr dibe .

b - Di nav qetên hevokê yên koli pey hev girêdayî ne wek : Memo , gava dengê brayê xwe bihîst, hema hat. Reya ezmanan berwar e , ne kaş e , ne kendal e , hema her ... wê bêje .

c - Navbeyna du perçeyên hevokê de , gava di vê hevokê de çêbûna karekê bi şertekî ve girêdayî ye wek : Xweş bixebite , tu dê bibînî ko xebat şîrîn e . Dido bi hev re rast bin , yê siseyan Xwedê ye .

ç - Di nav beyna qetên hevokekê de , gava di vê hevokê de tiştek tê tarîf kirin wek :
Di vî xwaniyî de sê mezel , bîst pencere , çar derî û navderek heye .

d - Gava ji hevokekê bêjeyek tê avêtin , cihê vê bêjeyê dihnokek digire wek : Bexçeyê min mezin e , pehniya wî deh , drêjiya wê bîst û pênc mêtro ye. Di vê hevokê de bihnok , cihê mêtroyê digire .

e - Gava di hevokekê de bêjeyek tê ducarkirin wek: Bixebite , bixebita tu ê hîn bibî .

ê - Gava em dikin ango dixwazin gotina yekî bibirin wek : Bes , dev ji min berde .

Rawestbihnok .

Gava hevokek ji du perçeyan hevedidanî ye û birê pêşîn mana qetê paşîn timam dike an tiştekî din bi ser ve zeyde dike ; navbeyna van piçkan de rawst - bihnok tê danîn wek : Bi tenê bi tifing û xenceran xebat na qede ; divê tu fêrî xwendin , nivîsandin û zanînê jî bibî .

Durawest .

Du rawest tên danîn :

a - Piştî perçehevokekê ya ko bîrhatinek tîne pêş wek : Tu kes ni kare bibêje : Ez yekcar bextiyar im .

b - Berî hevokekê ya ko mana hevoka pêşhatî dikemilîne wek : Berde , bila bodile bibêjin : Zanîn bi bihayê xwe ye .

C – Berî an piştî peyhevgotinekê ko hevokek pê destpê dike an diqede wek :

Eve dîroka me bi sê bêjeyan : Zayîn , ezabdîtin û mirin .

Bi awakî din : Zayîn , ezabdîtin , mirin : eve dîroka me bi sê pirsan .

Rawest .

Li dawiya her hevokê divê rawestek bê danîn wek :
Derew êwî ne . Hiş tacekî zêrîn e , li serê her kesî nî ne .Ne konê bê pez , ne gundê bê rez , ne mirovê ko dibêje ez û ez . Desthilanîn fereca xeyrê ye .
Carina bêjeyek an dido têne kurt kirin û bi tenê tîpên wan ên destpêkî tên nivîsandin ; hingî piştî wan tîpan divê rawestek bê danîn wek :
Partî Demokratî Kurdistan . P . D . K .

Rawestên peyhev .

Rawestên peyhev tên danîn gava ji niqa ve ramanek ango fikrek an tejîdilek anr heyecanek bi ser me de tê û bernade ko em ê hevoka xwe biqedînin wek :
Heçî hon ... ez ê sibe , ji were , bibêjim hon çi ne .

Nîşandeka pirsê .

Gava di hevokekê de tiştek tê pirsîn , li dawiya vê hevokê nîşandeka pirsê tê danîn wek :
Gelo Temo hat ? Tu çire na xwî ? Tu jî , bi me re , herî nêçîrê ?

Nîşandeka hêdanê .

Gava hevokek an di hevokekê de bêjeyek ecêbmayîn , tirs , firehî an fermanekê nîşa me dide , paş vê hevokê an bêjeyê nîşandeka hêdanê tê danîn wek :
Wey li min ezo ! Bibeze lo ! Wî mirovî werîne !
[illegible] ! [illegible] ! [illegible] !
[illegible]

Wey li min porkurê ! Wey lo dilo ! Wey lo dilo !

Nîşandeka pênekan (- -) .

Gava ji hevokekê re tiştekî welê tê biser/ve kirin zeyde ko ê wî jî mana hevokê timam e û bi rakirina wî mana wê xira na be , li pêş û paşiya vê gotinê re , pênekan tên danîn wek :

Fîl - ev heywanê hewqas stûr û qelew - ji himhima berazan direcife .

Di hevoka jorîn de me tinê bigota : Fîl ji himhima berazan direcife . mana hevokê timam e û bi raki - rina perçeyê " ev heyvanê hinde stûr û qelew " mana wê seqet na be .

Nîşandeka dunikan : " " .

Gava di nivîsanekê de birek ji gotin an nivîsandina kesekîdin tê ducarkirin ji destpêk û xelaseka vî perçeyî re dunikan tên danîn wek :

" di dinê de reyek heye ev jî reya rastiyê ye " .

Herwekî hevoka jorîn gotina Zerdeşt e,tê dunikan kirin .

Nîşandeka axaftinê .

Gava di nivîsarekê de birek jê di şiklê axaftinê de hatiye nivîsandin , ji destpêka her gotin an komgotinê nîşandeka axaftinê tê danîn wek : Hevind ji Kerevon re got :

- Were , em herin .

Kerevon lê vegerand û got :

- No , ez na yim .

Mizgîniyê dan kerî , gotin :

- Dehşik ji te re bû .

Kerî got :

- Êmê min kêm bû , barê min bêtir bû .

Nîşank . Gava bêjeyek ji kêmaniya cih di rêzekê de divê bibe du bir , ji dawiya perçeyê re bendikek tê dayîn,herwekî we di vê kitêbê de ev tişt pirîcar dîtiye .

Kevane . (   )

Kevane di nav hevokê de , bi kêrî bi cihkirina bêjeyan tê yên ko ji aliyê sehkirina hevokê ne bingehîn angin esasî ye , lêbelê hatine danîn ji bona bîranîna ramanekê wek :Gur (herwekî divê em rastiyê bibêjin) her dijminê pezan bûn .

89 - Ji hevkirina lêkeran .

Lêker , herwekî me berî ji goti bû bêjeyek e ya ko hal , rewiş , heyîn , bûn an ne bûna me , xwestekên me û h. d. dide zanîn . Bê vê axaftin çênabe .

Ji hevkirina lêkerên kurdî bi awayê jêrîn e :

Kom 1 . Li gora binyada wan :

a - Lêkerên arîkar .

b - Lêkerên sade ... rənî .

C - Lêkerên hevedudanî .

Ç - Biwêjên lêkerî .

Kom 2 . Li gora kardaniya wan .

a - Lêkerên sergerandî .

b - Lêkerên pêgerandî .

C - Lêkerên pronavkî .

Ç - Lêkerên nekesanî .

Kom 3 . Li gora şiklên wan .

a - Lêkerên biserve hatî .

b - Lêkerên nebiserve hatî .

Lêkerên arîkar .

Lêkerên arîkar du texlît in :

a - Bi yên ko demên hevedudanî têne çêkirin û kesandin wek : Lêkera Bûnê.

b - B/yên ko lêkerine hevedudanî yên arîkar têne çêkirin wek : Hatin , dan û h.d.

90 - Lêkera arîkar : bûn

Kesandina lêkera arîkar bûn .

Raweya rader : bûn .

Raweya pêşker . Demên Lêkerê .

Dema niho	Dema paş .	Boriya berdest .
Ez im .	Ez ê bibim .	Ez dibûm .
Tu î .	Tu ê bibî .	Tu dibû .
Ew e .	Ew ê bibe .	Ew dibû .
Em in .	Em ê bibin .	Em dibûn .
Hon in .	Hon ê bibin .	Hon dibûn .
Ew in .	Ew ê bibin .	Ew dibûn .

Boriya têdayî .	Boriya çîrokî .
Ez bûm .	Ez bû bûm .
Tu bû .	Tu bû bû .
Ew bû .	Ew bû bû .
Em bûn .	Em bû bûn .
Hon bûn .	Hon bû bûn .
Ew bûn .	Ew bû bûn .

Briya dûdar an boriya sade .

Ez bûme .
Tu bûyî .
Ew bûye .
Em bûne .
Hon bûne .
Ew bûne .

Raweya hekînî . Dema borî I .

Ez bûma . Tu bûya . Ew bûya . Em bûna . Hon bûna
Ew bûna .

Dema borî / Forma II

Ez dê bibûma . Tu dê bibûya . Ew dê bibûya . Em dê bibûna .

Hon dê bibûna , Ew dê bibûna .
Raweya bilanî .

Boriya berdest . Ez bû biwam . Tu bû biwa . Ew bû-
Biwa . Em bû biwan . Hon bû biwan . Ew bû biwan .
Dema niho û paş , forma I .

Ez bibim . Tu bibî . Ew bibe . Em bibin . hon bi-
bin . Ew bibin .
Forma II.
Ko ez bin . Ko tu bî . Ko ew be . Ko em bin . Ko hon bin
Ko ew bin .
Raweya fermanî . Be an bibe . Bin . bin . Her du şik-
lên dawîn gelejmar în .Neyînî : me be , me bin ,me bin.

Nîşank .
1 - Neyîniya dema paş nî ne .
2 - Serdanî ev bêje ye ko reng û gewher û çawabûna .
kirdeyê pêş me dike û bi lêkera bûnê digehe wê wek:
Dicle fireh e.Zêr maden e . Ev hesp yê cîranê min e .
Ji hînkera jorîn tê seh kirin ko serdanî dikare bibe reng-
dêrek : Rovî hîlekar e .
Navek . Zêr maden e . Pronavek : Ev hesp yê cîranê
min e .
3 - Heke tîpa dawiya serdanî dêngdêrek e , forma lê-
kera bûnê, di dema niho de,diguhêre û dikeve şiklê
jêrîn :

Ez	im .	dibe	Ez	me .
Tu	î .	dibe	Tu	yî .
Ew	e .	dibe	Ew	ye .
Em	in .	dibe	Em	ne .
Hon	in .	dibe	Hon	ne .
Ew	in .	dibe	Ew	ne .

Wek : Ez kurd im lê hevalê min polonî ye . Em kurd in
lê cîranên me emerîkanî ne . Ez pêşmerge me .

4 - Ji aliyê din heke me cihê serdaniyê guhart û me danî piştî lêkerê 'ango lêkera bûnê mana diguhêre : Ez nexweş bûm . Ez bûm nexweş . Ez seyda bûm . Ez bûm seyda û h . d .

91 - Parekên neyînê .

Pareka neyînê bona lêkera [illegible] , ji lêkera hebûnê pê ve , ji bona hemî lêkeran , di demên borî de, ne ye wek : Yê ko ev şerbik şkênand tu î ? No , [illegible]
ne ez im . Tu Tacîn î ? No , ez ne Tacîn [illegible]
im , ez pismamê wî me .

Herwekî tê dîtin bê serdanî pareka neyînê tê danîn berî lêkerê lê bi serdanî piştî kirdeyê .

92 - Lêkera hebûnê .

Rawe û kesandina lêkera hebûnê .

Raweya rader . Hebûn .

Raweya pêşker .

Dema niho. Erînî .	Neyînî .
Min heye .	Min nî ne .
Te heye .	Te nî ne .
Wî heye .	Wî nî ne .
Wê heye .	Wê nî ne .
Me heye .	Me nî ne .
We heye .	We nî ne .
Wan heye .	Wan nî ne .

Dema paş : Min dê hebe . Te dê hebe . Wî dê hebe . Wê dê hebe . Me dê hebe . We dê hebe . Wan dê hebe .

Boriya têdayî , erînî .

Min hebû , te hebû . Wî hebû . Wê heû , me hebû . We hebû . Wan hebû .

Neyînî . Min ne bû . Te ne bû. ?Wî ne bû . Wê ne bû . Me ne bû . We ne bû . Wan ne bû .

Min tu ne bû . Te tu ne bû . Wî tu ne bû . Wê tu ne bû Me tu ne bû . We tu ne bû . Wan tu ne bû .

Boriya dûdar .

Min hebûye . Te hebûye . Wî hebûye . Wê hebûye . Me hebûye . We hebûye . Wan hebûye .

Pareka neyînî : ne ye .

Boriya çîrokî .

Min hebû bû . Te hebû bû . Wî hebû bû . Wê hebû bû . Me hebû bû . We hebû bû . Wan hebû bû .

Pareka neyînî dîsa ne ye .

Raweya hekînî .

Dema borî.Forma .I . [illegible] II .

Min hebiwa . Te hebiwa . Wî hebiwa . Wê hebiwa . Me hebiwa . We hebiwa . Wan hebiwa .

Dema borî , Forma II .

Min dê hebiwa . Te dê hebiwa . Wî dê hebiwa . Wê dê hebiwa . Me dê hebiwa . We dê hebiwa . Wan dê hebiwa .

Raweya bilanî .

Boriya berdest .

Min hebe . Te hebe . Wî hebe . Wê hebe . Me hebe . We hebe . Wan hebe .

Dema niho .

Min hebê . Te hebê . Wî hebê . Wê hebê . Me hebê We hebê . Wan hebê .

Raweya fermanî .

Hebe . Hebin . Hebin . Neyînî : Me be . Me bin .
Me bin .

Lêkera heyînê. Raweya rader; Heyîn . Raweya pêşker .

Lêkera heyîné ./ Dema niho . Ez heme . Tu heyî Ew heye .

Em hene . Hon hene . Ew hene .

Boriya têdayî . Ez hebûm . Tu hebû . Ew hebû . Em hebûn . Hon hebûn . Ew hebûn .

Boriya dûdar . Ez hebûme . Tu hebûyî . Ew hebûye . Em hebûne . Hon hebûne . Ew hebûne .

Boriya çîrokî . Ez hebû bûm . Tu hebû bû . Ew hebû bû . Em hebû bûn . Hon hebû bûn . Ew hebû bûn .

Dema paş . Ez dê hebim . Tu dê hebî . Ew dê hebe .

Em dê hebin . Ew dê hebin . Hon dê hebin .

Raweya hekînî . Dema borî . Forma I .

Ez hebûma . Tu hebûya . Ew hebûya . Em hebûna .
Hon hebûna . Ew hebûna .

Raweya hekînî . Forma II .

Ez dè hebûma . Tu dê hebûya . Ew dê hebûya .
Em dê hebûna . Hon dê hebûna . Ew dê hebûna

Raweya bilanî . Boriya berdest .

Ez hebû biwam . Tu hebû biwa . Ew hebû biwa . Em hebû biwan . Hon hebû biwan . Ew hebû biwan .

Raweya bilanî . Dema niho û paş .

Ez hebim . Tu hebî . Ew hebe . Em hebin . Hon hebin . ew hebin . Forma II . Ko ez hebim.Ko tu hebî ko ew hebe û h.d.

Raweya fermanî .

Hebe . Hebin . Hebin . Neyînî / Me be . Me bin .
Me bin .

93 - Lêkerên sade [illegible]

[illegible] lêkerên ko xweser in wek :
Kirin , gotin , anîn , danîn , avêtin , şuştin ,
[illegible] dan , xwarin û h. d.

94 - Kesandina lêkera [illegible] kirin .

Raweya rader : Kirin .
Raweya pêşker .

Boriya têdayî .

Min kir .
Te kir .
Wî kir .
Wê kir .
Me kir .
We kir .
Wan kir .

Boriya dûdar .

Min kiriye .
Te kiriye .
Wî kiriye .
Wê kiriye .
Me kiriye .
We kiriye .
Wan kiriye .

Boriya berdest .

Min dikir .
Te dikir .
Wî dikir .
Wê dikir .
Me dikir .
We dikir .
Wan dikir .

Boriya çîrokî .

Min kiri bû .
Te kiri bû .
Wî kiri bû .
Wê kiri bû .
Me kiri bû .
We kiri bû .
Wan kiri bû .

Formayên wan ên neyînî .

Min , te , wî , wê , me , we , wan ne kir .
Min , te , wî , wê , me , we wan ne kiriye .
Ên nayîn jî bi pareka ne dikevin şiklê neyînî .

Dema niho .	Dema paş .
Ez dikim .	Ez ê bikim .
Tu dikî .	Tu ê bikî .
Ew dike .	Ew ê bike .
Em dikin .	Em ê bikin .
Hon dikin .	Hon ê bikin .
Ew dikin .	Ew ê bikin .

Forma neyînî . Ez na kim . Tu na kî . Ew na ke ,
Em na kin . Hon na kin . Ew na kin

Nîşank . Forma neyînî ya dema paş nî ne :
Tu ê vê nameyê binivîsî ? No , ez na nivîsim, ;
ango bersîv bi dema niho tê dayîn .

Raweya hekînî .

Dema borî .

Forma I .	Forma II.
Min bikira .	Min dê bikira .
Te bikira .	Te dê bikira .
Wî bikira .	Wî dê bikira .
Wê bikira .	Wê dê bikira .
Me bikira .	Me dê bikira .
We bikira .	We dê bikira .
Wan bikira .	Wan dê bikira .

Raweya bilanî .

Boriya berdest .

Min kiri biwa . Te kiri biwa . Wî kiri biwa .
Wê kiri biwa . Me kiri biwa . We kiri biwa .
Wan kiri biwa .

Hemî demên şiklên neyînî yên raweya bilanî bi pareka ne têne çêkirin .

Dema niho û paş .

Forma I .	Forma II.
Ez bikim .	Ko ez kiri bim .
Tu bikî	Ko tu kiri bî .
Ew bike .	Ko ew kiri be .
Em bikin .	Ko em kiri bin .
Hon bikin .	Ko hon kiri bin .
Ew bikin .	Ko ew kiri bin .

Raweya fermanî . Bike . Bikin . Bikin . Me ke . Me kin . Me kin .

Lêker [illegible] ketin .
[illegible] . Ew jî sade û xweser in .

Raweya rader :Ketin .

Raweya pêşker .

Boriya têdayî .	Boriya dûdar .
Ez ketim .	Ez ketime .
Tu ketî . Ew ket (e) .	Tu ketiyê . Ew ketiye .
Em ketin .	Em ketine .
Hon ketin .	Hon ketine .
Ew ketin .	Ew ketine .

INSTITUT KURDE de PARIS BIBLIOTHÈQUE

Boriya berdest .	Boriya çîrokî .
Ez diketim .	Ez keti bûm .
Tu diketî .	Tu keti bû .
Ew diket .	Ew keti bû .
Em diketin .	Em keti bûn .
Hon diketin .	Hon keti bûn .
Ew diketin .	Ew keti bûn .

Nîşank . Neyîniya hemî demên borî lêkerên pêgeranî jî bi pareka ne tên çêkirin ..

Dema niho .	Dema paş .
Ez dikevim .	Ez ê bikevim .
Tu dikevî .	Tu ê bikevî .
Ew dikeve .	Ew ê bikeve .
Em dikevin .	Em ê bikevin .
Hon dikevin .	Hon ê bikevin .
Ew dikevin .	Ew ê bikevin .

Pareka neyîniyê ji bona dema niho na ye .

Raweya hekînî .

Dema borî .

Forma I .	Forma II .
Ez biketama .	Ez dê biketama .
Tu biketaya .	Tu dê biketaya .
Ew biketaya .	Ew dê biketaya .
Em biketana .	Em dê biketana .
Hon biketana .	Hon dê biketana .
Ew biketana .	Ew dê biketana .

Raweya bilanî .

Boriya berdest . Ez keti biwam . Tu keti biwa .
Ew keti biwa . Em keti biwan .
Hon keti biwan . Ew keti biwan .

Dema niho/ paş .

Forma I .	Forma II .
Ez bikevim .	Ko ez keti bim .
Tu bikevî .	Ko tu keti bî .
Ew bikeve .	Ko ew keti be .
Em bikevin .	Ko em keti bin .
Hon bikevin .	Ko hon keti bin .
Ew bikevin .	Ko ew keti bin .

Forma wan ên neyînî bi ne têne çêkirin .

Raweya fermanî .

Bikeve . Bikevin . Bi kevin .
Me keve . Me kevin . Me kevin .

95 – Lêkerên hevedudanî .

Lêkerên hevedudanî du texlît in :

a – Yèn ko bi arîkariya pêşdaniyan têne çêkirin wek:

Anîn , deranîn , hilanîn , deranîn .
Bûn , rabûn , vebûn .
Dan , dadan , derdan , hildan , vedan .
Hatin , dahatin .
Avêtin , hilavêtin .
Ketin , daketin .
Kirin , rêkirin , vekirin , dakirin , hilkirin , rakirin .
Kişandin , hilkişandin .
Kuştin , vekuştin .
Şandin , reşandin , daweşandin , vereşandin .
Xwarin , vexwarin ,
Xwendin , vexwendin ,
Xistin , daxistin , derêxistin , raxistin , têxistin
Anîn , hilanîn , [illegible] ,

Herwkî me nîşeh kir pêşdanî di zmanekî de dewlemendî ye û bi wan re lêker û navine nû tên çêkirin :

Ve – vebûn , vejandin , vekirin , vekuştin , vemirandin , vereşandin , venirîn , veniştin , vexwarin , vexwendin , vedan .
Ra – rabûn , rakişandin , rakirin , raxistin , radan , rakirin .
Rê – rêkirin , rêdan .
Der – deranîn , derdan , derêxistin , derketin û h.
Da – dadan , dahatin , daketin
We – weşandin .
Hil – hilanîn hilavêtin , hilawistin , hildan ,

Hilkişandin , hilkirin , hilmaştin , hilperiştin , hilgirtin û h . d .

Kesandina lêkerên hevedudanî yên forma yekemîn mîna lêkerên sade ne ji hin derqeydeyan pê ve :

Berlêkerên di dikevin navbira pêşdanî û lêkera sade wek : Min vedikir .Ez vedikin .

Rawişa pareka neyînî ji wiha ye wek :

Min venedikir . Ez venakim .

Di forma neyîniyê de berlêkera di dikeve .

Ez dikim . Ez nakim .

Bervajî berlêkera di ya boriya berdest , di forma neyîniyê de nakeve , weke xwe dimîne wek:

Min dikir . Min nedikir . Ez diketim . Ez ne diketim û h . d .

Kesandina lêkera hevedudanî forma yekemîn :

Rêkirin .

Raweya rader : Rêkirin .

Raweya pêşker .

Boriya têdayî .

Min , Te , Wî , Wê , Me , We , Wan rêkir .

Boriya dûdar .

Min , Te , Wî , Wê , Me , We , Wan rêkiriye .

Boriya berdest .

Min , Te , Wî , Wê , Me , We , Wan rêdikir .

Boriya çîrokî .

Min , Te ,Wî , Wê , Me , We , Wan rêkiri bû .

Dema niho .	Dema pêş .
Ez rêdikim .	Ez ê rêkim .
Tu rêdikî .	Tu ê rêkî .
Ew rêdike .	Ew ê rêke .
Em rêdikin .	Em ê rêkin .
Hon rêdikin .	Hon ê rêkin .
Ew rêdikin .	Ew ê rê kin .

Raweya hekînî . Forma I û III .

Min , Te , Wî , Wê , Me , We , Wan rêkira.

Min , Te , Wî , Wê , Me , We , Wan dê rêkira .

Raweya bilanî . I û II .

Dema borî .
Min ,Te , Wî , Wê , Me , We , Wan rêkiri biwa .
Dema niho û paş .

Forma I .	Forma II .
Ez rêkin .	Ko ez rêkiri bim .
Tu rêkî .	Ko tu rêkiri bî .
Ew rêke .	Ko ew rêkiri be .
Em rêkin .	Ko em rêkiri bin .
Hon rêkin . Ew rêkin .	Ko hon rêkiri bin .
Ew rêkin .	Ko ew rêkiri bin .

Raweya fermanî . Rêke . Rêkin . Rêkin .
Rêmeke , Rêmekin . Rêmekin .

Lêkerên hevedudanî Forma diwenîn .

Lêkerên hevedudanî forma diwenîn ev lêker in ko bi arîkariya nav û rengdêrekê û lêkereke sade têne çêkirin mîna : Ava kirin . Peyda kirin . Winda kirin ; Bihnteng kirin . Aciz kirin û h. d .

Di van lêkerên hevedudanî de bitenê lêkera sade tê kesandin wek :

Min aciz kir . Te aciz kir . We aciz dikir . Hon aciz dikin . Ew ê aciz bike û h. d.

96 - Biwêjên lêkerî .

Biwêjên lêkerî ji daçek , pronav û lêkereke heve-du danî ne wek : Lê dan ango li wî an li wê dan . Lê xistin ango li wî an li wê xistin . Jê hez kirin . Lê siwar bûn . Jê peya bûn . Lê ketin .

Jê geriyan . Jê ketin . Lê pirsîn . Jê pirsîn .
Dev jê berdan . Jê girtin . Lê hatin . Jê hatin .
Pê mijûl bûn û h. d .

97 - Kom 2 . Li gora kardaniya wan .

Lêkerên sergerandî û lêkerên pêgerandî . d [illegible] ,
lêkerên pronavkî û lêkerên nekesanî .

a - Lêkerên sergerandî..

Lêkerên sergerandî herwekî ne berî jî goti bû rast bi rast û bê arîkariya daçekan têrker distînin û ji vê têrkerê re [illegible] ne , têrkera gerandî nav lê dikin wek : Min sêvek xwar . Sînemê kurê xwe dît . Temo çû gund .

b - Lêkera pê gerandî

Lêkera pêgerandî bê arîkariya daçekekê ni kare têrker bistîne wek :
Ez ji Kurdistanê têm . Heso li Hewlê rê dixe - bite . Zaro di bexçeyê de dileyizin .

C - Lêkerên pronavkî .

Pronavê lêkerên pronavkî her xwe ye , nêr û mê , gelejmar , yekejmar wek :
Min xwe şûşt . Temo xwe dikuje . Wan xwe lezand
Hon xwe bilezînin . Keçik xwe şûşt û h .d .

Ç - Lêkerên . nekesanî. .

Lêkerên nekesanî herwekî navê wan jî şanî me me dide bê kes in wek :
Raweya rader Baran barîn . Berf dahatin
Raweya pêşkerî :
Dema niho : Baran dibare . Berf datê .
Dema paş : Baran dê bibare . Berf dê bê an dabê .
Boriya têdayî : Baran barî . Berf dahat .
Boriya dûdar : Baran bariye . Berf dahatiye .

Boriya berdest : Baran dibarî . Berf dadihat .
Boriya çîrokî : Baran barî bû . Berf dahati bû .
Raweya hekînî ; Dema borî . Forma I .
Baran bibariya . Berf dahata .
Forma II . Baran dê bibariya . Berf dê dahata .
Raweya bilanî : Boriya berdest .
Baran barî biwa . Berf dahati biwa .
Dema niho û paş . Baran bibare . Berf dabê .

Kom 3 . Li gora şiklên wan : Biservehatî û ne biserve hatî ango ji qeydeyan der .

Di zmanê kudî de , bi awakî amdagirtî dikare bê gotin ko ji raderên lêkeran hemî demên borî û ji raweya fermaniyê hemî demên niho û paş dikarin bêne kesandin .

Nebiservehatiya hin lêkeran ji aliyê çêkirina raweya wan ya fermanî ye . Hin raweyên fermanî j . hene ko dəmên wan yên niho û paş bi awakî derveyî qeydeyan têne çêkirin .

98 - Rader . Berlêker . Dawîneyên lêkeran .

Dawîneyên raderan dido ne / in û n .

Heke rayê raderê bi tîpeke dengdar qediya dawîne in û heke bi tîpeke dengdêr qediya dawîne n. e.
wek : Kirin , firotin , gotin , dîtin , xwendin û h.d.
Dan , anîn , çûn , danîn û h.d.

Bêrlêker sisê ne : Di , bi , ê bi an dê bi , an wê bi
Her sê şiklên dawîn rast in .
Di . Bi kêrî çêkirina demên Boriya berdest û Niho .tê . Min dikir . Ez dikim .

Di forma neyîniyê de berlêker di ya Boriya berdest na keve lê ya dema Niho dikeve wek : min ne dikir lê Ez na kim .

Berlêker bi di çêkirina raweya fermanî , di demê raweya hekînî , dema niho û paş ya raweya bilanî bikêr tê .

Heçî berlêker ê bi di çêkirina dema paş ya raweya pêşkerî û raweya hekînî , dema paş F . II. bi kêr tê .

Bike . Bixwe . Bavêje . Bîne . Bibêje .

Here . Were . Ev du raweyên fermanî ji qeydeyan der in . Min bikira . Min bigota .

Ez ê bikim . Ez ê bixwim . Ez ê bavêjim .

Ez ê bînim . Ez ê bibêjim .

Min ê bikira . Min ê bigota . Min ê bixwara û h. d.

Heçî dawîneyên lêkeran bi awakî amdagirtî ev in :

a - Lêkerên pêgerandî û demên niho û paş yên lêkerên sergerandî : im , î e ,in , in , in .

Heke lêker bi dengdêrekê diqede :

m , - , - ; - n , n , n .

Ez dikevim . Tu dikevî . Ew dikeve . Em dikevin , Hon dikevin . Ew dikevin .

Ez dibêjim . Tu dibêjî . Ew dibêje . Em dibêjin . Hon dibêjin . Ew dibêjin .

Ez çûm . Tu çû . Ew çû . Em çûn . Hon çûn . Ew çûn .

Heçî demên borî yên/sergerandî [lêkerên] dawîneyên wan ev in :

Boriya dûdar : iye , iye , iye ,iye iye , iye , iye ye . Min kiriye . Te kiriye . Wî kiriye û h . d .

Boriya çîrokî : i , i , i , i , i , i , i ye .

Min kiri bû . Te kiri bû , Wî kiri bû , Wê kiri bû . Me kiri bû û h. d.

Demên borî yên raweya hekînî .

Dawîneyên wan ev in : a, a, a, a, a , a, a .

Min bikira . Min bigota . Wî dê bigota û h .d .

Gava lêker di şiklê neyîniyê de ne,berlêker bi , ê bi dikevin wek / Bike , me ke .Bibêje , me bêje . biçe , me çe .. ez bikim , ez ne kim û h . d .
Heke lêker bi dengdêrekê destpêdike berlêker i yên xwe davêjin . Bajo cihê biajo ; bavêje cihê biavêje . Baxêve cihê biaxêve û h. d .

Niho ko me çavên xwe li rader , berlêker û dawîneyên lêkeran gerandine,em ê qala lêkerên biservehatî û -nebiservehatî bigerînin û bi kitkitên wan mijûl bibin

99- Lêkerên biservehatî .

Lêkerên biservehatî du kom in . Di koma yekemîn de lêker bi dengdêrekê diqede û ji bona çêkirina raweya wan ye fermanî dengdêra dawîn tê hilanîn ..

Barîn ;	barî ;	bibare .
Betilîn ;	betilî ;	bibetile .
Bezîn ;	bezî ;	bibeze .
Biriqîn ;	biriqî ;	bibiriqe .
Birîn ;	Birî ;	bibire .
Kirîn ;	kirî ;	bikire .
		û h . d .

Nîşank . Bê dişwarî hate dîtin bi çiawayî raweya fermanî tê çêkirin : Barîn barî bibare .

Lêkerên biservehatî koma diwemîn

Rayên wan lêkeran bi dengdarekê diqedin . Lêkerên vê komê sê texlît in .
Şiklê yekemîn de , herwekî me gotiye tîpa dawiya lêkerê dengdarek e û dengdêra wê ya dawîn t..îpek ji bilî a ye .

Bihîstin ;	bihîst ;	bibihîse
Girtin ;	girt ;	bigire .
Nihêrtin ;	nihêrt ;	binihêre

Şiklê diwemîn deli cihê dengdêra a dikeve dengdêr e û dengdara t ya dawiya rayê ..

lêkerê

tê hilanîn . Bijartin , bijart ; bibijêre .
Parastin ; parast ; biparêse (ze) .
Spartin ; spart ; bispêre .

Şiklê sewemîn .

Di vî şiklî de , dengdêra dawîn a ye û rayê raderê bi dengdara d diqede .

Betilandin ; betiland , bibetilîne .
Ceribandin ; ceriband ; biceribîne .
Kelandin ; keland ; bikelîne .
Meyizandin ; meyizand ; bimeyizîne . û h.d.

Lêkerên nebiservehatî du texlît in .

Texlît I . Çêkirina raweya wan a fermanî ji qeydeyan der e lê gava em raweya wan a fermanî dizanin kesandina demên borî û paş li gora qeydeyên zanî ye wek :

Kirin ; kir ; bike .
Gotin ; got ; bibêje .
Avêtin ; avêt ; bavêje .
Kuştin ; kuşt ; bikuje . û h.d.

Texlît II . Ev lêker in ko ji raweya wan ya fermanî demên niho û paş , li gora qeydeyan dernakevin .

Anîn . Bîne . Ez tînim .
Herîn . Here . Ez terim an . Ez diherim .
Hatin . Vere . Ez têm. û h.d.

Nîşank . Neyîniya lêkerên karîn û zanîn ya demên niho ni ye wek : Ez ni zanim . Ez ni karim .

HOKER

I00- **Hokerên cihkî :**

Li dereke din	Ji derve
Di dora ...de	Dormador
Ji vir da	Dorhêl
Ji wê da	He , ha
Li hindurê	Ji derve
Di pişt ... de	Di pêş ... de
Li paş	Li pêş
Di ser ... re	Li ber
Di bin ... de	Di bin ... re
Jorîn	Jêrîn
Li vir , li here	Li wê
Dûr	Nêzîk
Ji dûr ve	Li her derî
Li kû	Tê de

Hokerên demkî :

Hingê	Îro
Demberê	Berê
Hema	Berî
Di vê nîzîkahiyê de	Her hal
Zûka	Qende be
Zûkanî	Daimen
Ji hingê ve	Ji vir ve
Dawî , talî	Paşê
Duhî	Tucar
Pêr	Eydî
Di cih de , hema	Car car
Bitirpêr	Sibe

Nagehan	Niho
Carina	Gava , Kengê
Pirîcar	Di wextê berê da
Bistkî	Dewrana berê
Hingavî	Zû
Nişke	Dereng
Hemîn	Hero
Hêja	

Hokerên çiqasî :

Giş , Hemî	Bes
Pir	Hêj
Pirtir , Hêj bêtir	Hîçne
Bêtir , pirtir	Kêmtir
Çend , Çende	Bi xwe
Heke , Ger	Ewçend
Eger , hinde	Hevqas
Hindik , kêm	Zeyde
Biqasî , Çiqas	Hinde
Çiqas , Çiqas jî	Heta ko
Zehf , gelek , pir	

Hokerên awakî :

Bed , Xirab	Biqasî
Bedtir , Xirabtir	Jî
Zor , Qewî	Pevre
Çito , Çawan	Bihevre
Holê , Wiha	Çima , Çire
Wilo , Werge	Ji ber vê yekê
Qesdane	Nemaze
Sif	Lez Zû
Çêtir, Zûtir, Layiqtir Xezka	Baştir, Ętir, Qenctir

Hokerên erînî û gumanî digel biwêjên hokerî :

Bêguman . Nexwe . Tutişt . Birastî . Biewleyî . Belê . Erê . Bêşik . Heye ko . Dibe ko .

Hokerên neyînî din : Ni . No . ne . Na . Tu . Yekcar . Hîç .Qet .

[illegible] hokerên:/ Di cih de . Tişbe . Bi nîvî . Ji nişka ve . Di ser..ve . Destpêkî . Pêşîn . Hîç . Hinbihin . Dor dor . Bidijdilî . Ji nîzîkahî ve . Ji der ve . Pêr . Bitirpêr . Par . Pêrar . Hema . Yekcar . Tevlîhev . Hindik . Bê serûbin . Bêetlahî . Bi vî rengî . Bi çu rengî . Pirtir.pirtir . Demek . Hema . Geh geh . Tewr .

Nîşank . Bi arîkariya parekên bi , î , ane , ahî û h. d.

Ĩzehî hokerî têne çêkirin wek :Bilez . Bidiqet . Bişehrezayî . Biçelengî . Bidilhebînî . Şehsiwarane . Ciwan - mêrane . Birindî . Biqencî . Bisivikahî . Aqilane . Biedeb . Bieṛn . Binermî . Ehmeqane . Bidizîka . Bidelalî . Mîrane . Bihîşkî . Comerdane . Eqilmendane û h. d .

IOI - Daçek û biwêjên daçekî :

Li , ji..re , piştî , berî , bi..re , digel , ji bo ji bona , jû pê ve , jê pê ve , her çend jî , Ji xeynî , di ..re , di nav...re , li ba , li cem , li nik , der nav , dide , der , ji.. , gava , dema ko , ji..ve , paş , li paş , hema , li ber , li paş , hema , li ber , li pêş , di dema ...,de , di...de di nav beyna , tevî , bidana , bi...re , der tenişta , ta ko , heta ko , ji ber , tê re , li ba , cihê , li cihê , bibehayê , di..re , dij , dûrî , der saya , herwekî , ji derveyî , der nîzîkî , der nav , ber bi , ber bi...ve , li gora , di bin...de , li ser , di ser..re , di bin...re , eve , ewe , ji ...pê ve , jibilî , weriya , der penaha , jêrî , jorî , pêşiya , di nav ..de , der dora , ji tirsa , pêş bi , pêşberî , der drêjahiya , heta , heçî û h . d.

IO2 - Gihanek û biwêjên gihanekî :

Jî , holê , wiha , werge , wisa , ji ber ko , ango her çend jî , û , gava , wekê , lê , ji qeneve, an , her wekî , kengê , ne , ko , çendane , bi şertê ko , heta ko , bihingavî ko , me be ko , biqasî ko , herçend ko , biawyê ko , an ne, heçî , herwekî hate dîtin ko , cihê ko , hek , heke , ger , meger , bila be , herhal , mîna, nola , nolî , da ko , heta ko , ta ko , hema ko , beriya ko , ji ber vê yekê , ji dema ko , ji wextê ko , ji hingê ko , dîtkî , pêna , dervexistî , dervemayî , lewra , ji lewra , piştî ko , weriya ko , herwekî ko , wisanî ko , gava ko , dema kk , bihna ko , hinde ko , hema ko, ji ber ko , rexma , xesma û h . d .

I02 - Baneşan :

Ev in çend baneşan :
Yên hizn û kederê : Ax li min . Ax li min ezo !
Ax li min ezê . Way li min porkuê !Way li min !
Yên bankirinê : Lo ! Lo lo ! Lê ! Lê lê ! Yabo !
Ya dê . Hey lê ! Hey lo ! û h. d.
Gelî bi kêrî pirskirinê û bankirinê tê wek :
Mirovo ! Dotmamê !
Heke nav gelejmarîn e , dawiya navî parek in tê dayîn wek : Kurdino ! Pismamino ! . ' û h. d.
Gelî Kurdino ! Gelî pismamino !

I03 - Rastnivîsandin .

Rastnivîsandina zmanê me ne tiştekî dişwar e , nemaze ji bona me .
Herwekî we,di rûpelên vê kitêbê de, dîtiye ji veqetandek û ji tewangê pê ve bêje hemî cihê têne nivîsandin ango nav , pronav , rengdêr , lêker , hoker , daçek , gihanek û baneşan .

Hînker : Bextê nêr kerê jî dike nêr . Dê û dotê
şer dikir , kêmaqilan bawer dikir . Mirov
zêrê xwe di sûka ceh de na firoşe .
Mû bi mû , rihek çêdibe . Ava hêdî hêdî
me ecêb jê dî .(dît) . Kevroşka mê û
nêr , mirovê xurt dizane . Nanê sêlê durû
ye . Wextê leglegê çû bi leqleqê .
Bila ez xwerê şêran bim , û ne nêçîra çeqel û
roviyan bim . Ji giya nermtir nî ne ,
di bin keviran de na mîne . Çiyayên bilind
bê berf na bin , newalên kûr bê av na bin .
Dest destan dişo , vedigere rûyan dişo .
Gotine rovî : " Me tu kirî mitê mirişkan . "
Rovî girî û got : " Ez ji siûda xwe ne bawer
im . Ez kurd im . Navê min Temo ye .

104 - Hevoksazî an çêkirina hevokan .

Heroyî ango adetî hevoka kurdî bi awayê jêrîn e :

Min	sêvek	Xwar .
Temoyî	hespek	kirî .
Sînemê	brayê xwe	dît .
Kirde.	têrker .	lêker .

Lê hevokin hene ko di wan de têrker piştî lêkerê tê dayîn .

Ez	diçim	Kurdistanê .
Ew	hat	Hewlêrê .
Kirde .	Lêker .	Têrker .

Ji aliyê din heke me bala xwe da methelokên kurdî rûpel 59. me dît ko mirov dikare texlît , texlît hevokan pêk bîne , saz bike wek :

Ez ê te bînim mal . Ez bawer dikim ko te hevalê xwe Tacîn, ji mêj ve,ne dîtiye . Min ji kurê xwe re kitêbek da . an Min kitêbek da kurê xwe .
Ez ê te bigihînim gundê xwe . Duhî êvarê gelek meyvan hati bûn mala me . Navê te çi ye ? Navê min Hevind e .

Texlîtên hevokan .

Hevokên biserxwe . Hevokên biserxwe ev hevok in ko manake sergihayî ango manake timam tê de ye wek : Roj ji bona hemiyan dibiriqe . Xwîn di rayên me de diherike . [illegible] Duhî êvarê brayê min , yê mezin , bi çend hevalan çû gundê braziyê me . Ez bi dîtina we gelek bextewar im . Gul çîçê keke bihindar e . Zaro ,bi qelema xwe, wezîfa xwe ya kurdî dinivîse .

Herwekî tê dîtin hevokên jorîn hevokên biserxwe ne lêkereke kesanî bitenê tê de ye .

Lê hevkin hene ko di wan de du lêkerên kesanî hene ango ji du perçehevokan hevedudanî ne wek :

Birçîtî li deriyê mirovê xebatker dinêre , bêî ko bikeve hundur . Perça hevokê ya pêşîn ev e :

Birçîtî li deriyê mirovê xebatker dinêre ,

Perça hevokê ya diwemîn : bêî ko bikare bikeve hundur .

Bihntengî nexweşiyek e , dermanê wê xebat e .

Hevoka kûre ango esasî : Bihntengî nexweşiyek e , Hevoka sergiha ango timamker : Dermanê wê xebat e .

Hevokên biserxwe yên pêşhevdanî :

Min berdîti bû , we xwe xapand . Te xirabî kir , te dê biêşînin . Bêtir wext dibore , ew bêtir bi bedbextiya xwe dihese .

Hevokên rêzkirî :

Ez hatim , min dît , min zora wan bir .

Roma ko berê hinde bi nav û deng bû û ko dinya xisti bû bin destê xwe , îro wê mezinahiya xwe ya siyasî û eskerî winda kir .

Hevokên pê ve girêdayî :

Ez bawer dikim ko ew nesax e . Wan dixwest ko em guhdariya wan bikin . Bêje min tu kî yî ?

Gava ez nexweş bûm , hon li min pirsîn . Ez eydî ni zanim li kû me ! Heyfe ko kes banî min ne kir . Ez dixwazim ko hon bextiyar bin . Ez minêkarim ko poşman ne bin . Gava ez li Kurdistanê bûm , min çiyayên bilind dîtin . Divê bifikirin ko wext li we dibore . Ji we re ye ko ez dibêjim . Ew çêtir daxêve ko dike . Ez dizanim ko hon li wê bûn .

Ez guman dikim ko ew bê . Stêr in yên ko dibiriqin .

Hacîreşk diçe , gava serma tê .

ELFABEYA KURDÎ :

TÎPÊN ÇAPÊ		TÎPÊN DESTNIVÎSANDINÊ	
Gerdek	Hûrek	Girdek	Hûrek
A	a	A	a
B	b	B	b
C	c	C	c
Ç	ç	Ç	ç
D	d	D	d
E	e	E	e
Ê	ê	Ê	ê
F	f	F	f
G	g	G	g
H	h	H	h
I	i	I	i
Î	î	Î	î
J	j	J	j
K	k	K	k
L	l	L	l
M	m	M	m
N	n	N	n
O	o	O	o
P	p	P	p
Q	q	Q	q
R	r	R	r
S	s	S	s
Ş	ş	Ş	ş
T	t	T	t
U	u	U	u

TÎPÊN ÇAPÊ		TÎPÊN DESTNIVÎSANDINÊ	
GIRDEK	HÛREK	GIRDEK	HÛREK
Û	û	Û	û
V	v	V	v
W	w	W	w
X	x	X	x
Y	y	Y	y
Z	z	Z	z

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

11 12 13 14 15 16 17 18 19

11 12 13 14 15 16 17 18 19

20 100 1.000 I0.000 100.000

20 100 1.000 10.000 100.000

1.000.000 I.000.000.000

1.000.000 1.000.000.000

Hûrek: HÎNKER SER TÎPAN :

a b c ç d e ê f g. h i î

a b c ç d e. ê f g. h i î

j k l m n o p q r s ş t û û

j k l m n o p q r s ş t u û

v w x y. z

v w x y z

TEYDAKER INDEX

Rûpel

Awa,n.m. = Cas ,façon
Awayê biwarî = Cas direct
Awayê nebiwarî = Cas indirect
Baneşan,n.f.11,59=Interjection
Bariyar =Péjoratif
Berhevanî,n.f.8 =Superlatif
Berlêker,n.f.51=Préverbe
Bêje,n.f. 1 = mot
Bihnok,n.f. 33 =Virgule
Biserxwe =Indépendant
Biwêja pronavkî=(locution (prononominale
Biwêjên daçekî,58(locutions (prépositives
Biwêjên gihanekî 58(locutions (conjonctives
Biwêjên hokerî(locutions (adverbiales
Biwêjên lêkerî,49(locutions (verbales
Boriya berdest an Boriya nîzik 43(Imparfait
Boriya çîrokî,43=Plus-que-parfait
Boriya Dûdar an Boriya dûrtir 43(Passé (simple
Boriya Têdayî an Boriya dûr 43(Passé (composé
Daçek,n.f.,10,58=Préposition
Dawîne,n.f.,32,51=terminaison
Dem,n.f., =Temps
Dema borî, 44=Temps passé
Dema niho, 44=Temps présent
Dema paş,44 =Temps futur
Dengdar,N;F,,2=Consonne

Rûpel

Dengdêr,n.f.,2 = Voyelle
Dengdêra drêj,2=Voyelle longue
Dengdêra kurt,2=Voyelle courte
Devkî = Oral
Dijraber,n.f.,12=antonyme
Durawest ,34 =Deux-points
Elfabe,n.f. =Alphabet
Embaz,n.f. = Exemple
Eyleta navan,8=(famille de (noms
Gelejmar,n.f.,15 = Pluriel
Gihanek,n.f.,10,58 =Conjonction
Girdek,n.f.,11 = Majuscule
Girêka duta =Conjonction double
Girêka yekta=Conjonction simple
Guhêrbar, 8 = Variable
Guhêrker,n.f.,5 =Affixe
Hevdeng,n.f.,12= Homonyme
Hevenav,n.m.,13= Nom commun
Hevok,n.f.,1 = Phrase
Hevoksazî,n.f., = Syntaxe
Hînker,n.f.,8 =Leçon,exercice
Hoker,n.f.,10,55= Adverbe
Hûrek,n.f.,2 = Minuscule
Ji hevkirina lêkeran , 37
Jmarnav,n.m.,15 = Nombre
Kes,n.m., 31 = Personne
Kesandin,n.f.,43 = Conjugaison
Kesandin (bikesîne) 42(Conjuguer
Kesandina lêkera kirin , 43
Kesandina lêkera ketin

Rûpel

Kesên lêkerê,30=(Les personnes (dans les verbes

Kesê Diwemîn = 2e personne

Kesê pêşîn an yekemîn = (1ère personne

Kesê sewemîn = 3e personne

Kevane,n.f.,37 = parenthèse

Kifşdarî ,29 =(complément (circonstantiel

Kirde,n.f., 27 = Sujet

Kîte,n.f., 5 = Syllabe

Lêker,n.f.,9,26,27 =Verbe

Lêkera arîkar bûn , 38

Lêkera biservehatî,51,53 = Verbe régulier

Lêkera gerakî =(Verbe à la (forme active)

Lêkera hebûnê,40=Verbe avoir

Lêkera hevedudanî) forma diwemîn,) 49 Aciz kirin)

Lêkera ketinê,45,46,=conjugaison du verbe tomber

Lêkera nebiservehatî, 51 (verbe irré- (gulier

Lêkera negerokî = (verbe à la (forme passive

Lêkera nekesanî,50,54 (Verbe im - (personnel

Lêkera pêgerandî,50=Verbe intransitif

Lêkera pronavkî,50,=Verbe pronominal

Lêkera sergerandî,50,= Verbe transitif

Lêkerên biservehatî, 53

Lêkerên hevedudanî) (Verbes com- forma yek)47=(posés

Lêkerên nebiservehatî , 54

Rûpel

Nav,n.m., 9 , 43 , = Nom

Navên heve - dudanî)14=Noms composés

Navên kombêj,13=Noms collectifs

Navên nenêrbaran,14=Noms ab - strait

Navên nêrbaran,13=Noms concrets

Navên sade = Mots simples

Neguhêrbar,8,9=Invariable

Nivîskî = par écrit

Nîşandek,n.f.,33,36=Ponctuation

Nîşandeka) axaftinê) 36 = Tiret

Nîşandeka du nikan,35=Guillemet

Nîşandeka hêdanê,35=Point d'exclamation

Nîşandeka pênekan,36= Tirets

Nîşandeka pirsê,35=Point d'interrogation

Nîşank,n.f.,7 = Remarque

Parek ,n.f.,40 =Particule

Paşdanî,n.f.,5 = Suffixe

Perçehevok,n.f.,1=Préposition

Perçeyên axaftinê,8=Partie du discours

Pevdeng,n.f.,4= Diphtongue

Pevhatin,n.f. = Accord

Piçûker,n.f.,7=Diminutif

Pêşdanî,n.f., 5 = Préfixe

Pêşevanî) bêtirker)n.f.,8=Compératif

Perçehevok,n.f. = Proposition

Pêşe,n.f. = Prose

Pêşekar,s. = Prosateur

Pêşkerên hejmarkî,16=Article indéfini

Pirkîte,n.f.5=Polysyllabe

Pirs,n.f.,4 = Mot

Pirsa sade = Mot simple

Pronav,n.m.,9,22,23,24,25,26=Pronom

Pronavê kirdewar=Pronom sujet

Pronavên Bîrdar , 25=Pronoms dédinis

Pronavên Destdaniyê,22,23=Pronoms possessifs

Pronavên hevdudîtiyê,25=Pronoms réciproques

Pronavên kesîn,22=Pronoms personnels

Pronavên kurtkirî,26=Pronoms abrégés neutres

Pronavên nebinavkirî,24,25,=Pronoms indéfinis

Pronavên yên hevedudanî,25=(Pronoms indéfinis) (neutres

Pronavê pêger an têrker (Pronom complément·

Pronavê pêhatî an girêkî) 15,16,24 =(Pronom relatif)·

Pronavên pêşker,23=(Pronoms démonstratifs

Pronavên pirsiyarî,24=(Pronoms interrogatifs

Pronav û daçekên hevgirtî) 26=(Pronoms et prépositions contractées

Ra ,n.m.,5= Racine

Rader,Berlêker, Dawîneyên lêkeran 51,52=(Infinitif, (préverbe, (terminaisons (des verbes

Rakişandin,n.f.=dérivation

Ranima,n.f. = Etymologie

Rastnivîsî,n.f.,59 =Orthographe

Rawe an Derawa,31= Mode

Rawest,n.f.,35= Point

Rawestên peyhev,35=Points de suspension

Raweya bilanî,31=Mode subjonctif

Raweya çêbiwar,3I=(Mode participe passé

Raweya fermanî=Mode impératif

Raweya hekînî,31=(Mode conditionnel

!Raweya parnihayî,31=(Mode participe pr"sent

Raweya pêşker,31,32=(Mode indicatif

Raweya rader,31=(Mode infinitif

Rengdêr,n.f.,10,18=adjectif

Rengdêrên çilobûn û Çawabûnê) 18=(Adjectifs qualificatifs

Rengdêrên Destdaniyê an Xwedîtiyê) 18=(Adjectifs possessifs

Rengdêrên Jmarda) 20,21=(Adjectifs numéraux (cardinaux

Rengdêrên Jmarîn) 20=(Adjectifs numéraux

Rengpêşda = Exemple

Rengdêrên Nebinavkirî) 20=(Adjectifs indéfinis

Rengdêrên Pêşker) 19,20=(Adjectifs démonstratifs

Rengdêrên Pirskerî) 20=(Adjectifs interrogatifs

Rengdêrên rêzda) 20,21=(Adjectifs numéraux cardinaux

Rêkirin-Kesandina lêkera hevdudanî-Forma yekemîn) 48

Rêzahev an Hevmana,n.f.) 12= Synonyme

Rêzana zmên,1 = Grammaire

Serdanî,n.f.,39= Atribut

Serdayî,n.f. = Accent
Serenav,n.m.,13=Nom propre
Spehênivîsî,n.f.=Calligraphie
Şewane,n.f. = Vers
Tewandin,n.f.,16,17=(Décli - (naison
Têrker,n.f.,18=Complément
Têrkera geran-an Geranî) 28,29=(Com- (plément (direct
Têrkera negeran) dî an Negeranî) 29=(Complément (indirect
Tîp,n.f.,1 =(Lettre (alphabétique
Tof,n.f. = Groupe
Veqetandek,n.f.,9,15=(Particule (de genre
Veqetandeka parkî,n.f.(Article (partitif
Yekejmar,n.f.,15 = Singukier
Yekîte,n.f.,5 = Monosyllabique
Zayend,n.f., 14 = Genre
Zayenda mê,14,15=Genre féminin
Zayenda nêr,14,15=Genre masculin
Zmanê axaftinê, 1=Langue parlée
Zmanê nivîsandinê,1=(Langue (écrite

Kitêbên Kurdî

Di van pêncî salên dawîn de ji çar hezarî bêtir kitêbêkurdî hatine çap kirin .

Li vir em navên hinkitêbên ko bi zmên giredaniya wan hene didin zanîn .

Rêzmanên kurdî ango qeydeyên zmanê kurdî

Bingehên Gramêra Kurmancî :
Celadet Bedir - Xan
Şam - I94I . —

Eléments de Grammaire Kurde
Kamran Bedir - Xan
Parîs - I953.

Gramatika Zmanê Kurdî
Q . Kurdo
Erêvan - I956 .

Rêzmanê Kurmancî .
Reşîd Kurd
Şam - 1956 .

A Kurdish Grammar .
Ernest N . McCarus
New York - 1958 .

Awa û Destûra Zmanê Kurdî
Cegerxwîn .
Bagdad - 196I .

Rêzmanê kurdî .
Çukkerman .
Moskova - 1962 .

La Grammaire Kurde
Celadet Bedir - Xan
Roger Lescot .
Parîs - 1970

Navên çend ferheng ango qamûsên kurdî .

Ferhenga kurdî - frensizî .
I5 000 pirs .
A . Jaba .
Petersburg _ 1870 .

El Murşid .
Ferhengeke Erebî - Kurdî
20 000 pirs .
Giyû Mukriyanî .
Hewlêr - 1950 .

Navên hin ferhengên kurdî .

Ferhenga Kurdî-Farisî -Erebî
Merdûxê Kurdistanî .
Tehran - 1955 .

Ferhenga Rûsî - Kurdî .
30 000 pirs .
H . O . Farîzov .
Moskova - 1957 .

Ferhenga Piçûk .
Kurdî _ Rûsî .
C . X . Bakaev .
Moskova - 1957 .

Ferhenga Ermenî - Kurdî .
28 000 pirs .
Siyabendo - Çaçan
Erêvan - 1957 .

Ferhenga Kurdî - Rûsî .
34 000 pirs .
Qenatê Kurdo .
Moskova - 1960 .

Ferhenga Xal
40 000 pirs .
Kurdî - Kurdî .
Mihemedê Xal
Silêmanî - 1960 .

Ferhenga Mehabad .
30 000 pirs .
Giyû Mukriyanî .
Hewlêr , çapxana kurdistan .
196I

Dictionnaire Kurd ,Français Angalais
Joyce Blaû -Bruxelles -1965.

Ferhenga Kurdî - Ingilîzî.
Tawfiq Wahby - C.J.Edmonds .

KUrtçe -TUrkçe . Sözlük
Musa Anter - Istanbul -1967 .